

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ВБД: 330.322.012

Бо хуқуқи дастнавис

ХОЛОВ ТОҲИРЧОН ТОЛИБЧОНОВИЧ

ТАҚВИЯТИ ФАЗОИ МУСОИДИ САРМОЯГУЗОРӢ ҶИҲАТИ
РУШДИ САНОАТИ МАҶДАҲОИ КУҲИИ ТОҶИКИСТОН

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ
аз рӯйи ихтисоси 08.00.04 – Иқтисодиёти соҳавӣ
(08.00.04.01 – Иқтисодиёти саноат ва энергетика)

Душанбе - 2024

Диссертатсия дар кафедраи иқтисодиёти ҷаҳонӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро гардидааст.

Роҳбари илмӣ:

Розиков Воҳид Абдуқаҳоровиҷ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор

Шарифзода Баҳром Маҳмуд, доктори илмҳои иқтисодӣ, сарҳодими илмии Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон.

Муқарризони расмӣ:

Хоҷаев Парвиз Давроновиҷ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи иқтисоди ҷаҳонӣ ва муносабатҳои байналмилалии Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон.

Сафоев Абдумаҷид Каримовиҷ, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи назарияи иқтисодӣ ва фаъолияти соҳибкории Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон.

**Муассисаи
тақриздиҳанда:**

Донишгоҳи технологиي Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия санаи «22» 05 соли 2024 соати 13.00 дар ҷаласаи Шурои диссертационии 6D.KOA-015 назди Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ, (бо суроғаи Ҷумҳурии Тоҷикистон 734042, шаҳри Душанбе, хиёбони академикҳо Раҷабовҳо 10) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферати он дар китобхона ва сомонаи расмии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ, web.ttu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи « » с. 2024 фиристода шуд.

Котиби илмии
Шурои диссертационӣ,
номзади илмҳои иқтисодӣ

Ашурзода А.Н

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар марҳилаи муосири рушди иқтисодиву иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон саноат омили муҳимтарини ҳалли масъалаҳои стратегӣ буда, ҳиссаи он дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ҳамасола ба тадриҷ зиёд гардида истодааст. Дар баробари ин татбиқи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси сенарияи индустрialiю инноватсионӣ мубрамияти баррасӣ ва ҳалли масъалаҳои вобаста ба рушди саноатро бештар менамояд. Вобаста ба ин яке аз масъалаҳои муҳими таъмини рушди устувори саноати миллӣ ин тақвияти фазои сармоягузорӣ дар сатҳи соҳаҳои саноат мебошад, ки солҳои охир саноати маъданӣ кӯҳӣ дар ин самт пешсаф мебошад. Бо назардошти нақш ва аҳамияти рушди саноати маъданҳои кӯҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асосноккунии назариявӣ ва коркарди тавсияҳои амалӣ дар самти такмили фаъолияти сармоягузорӣ дар соҳаҳои саноат мубрамияти хос пайдо мекунад

Дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2018 Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қайд карданд, ки «..... бо дарназардошти аҳамияти соҳаи саноат дар ҳалли масъалаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва таъсиси ҷойҳои корӣ пешниҳод менамоям, ки саноатикунонии босуръати кишвар ҳадафи чоруми миллӣ эълон карда шавад. Вобаста ба ин, зарур аст, ки то соли 2030 ҳиссаи соҳаи саноат дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба 22 фоиз расонида шавад»¹. Ҳамин аст, ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ 26.12.2018, бо дар назар доштани аҳамияти соҳаи саноат дар ҳалли масъалаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва таъсиси ҷойҳои нави корӣ, саноатикунонии босуръати кишварро ҳадафи чоруми миллӣ эълон намуданд. Бо дар назар доштани фаровонии захираҳои маъданҳои кӯҳӣ дар ҳудуди ҷумҳурий, истиҳроҷу коркард ва истифодабарии самаранокии онҳо барои рушди иқтисодиёти ҷумҳурий ва ин соҳа аҳамияти назаррасро доро мебошад.

Таҷриба нишон медиҳад, ки ҳоло бештар барои рушди сармоягузории соҳаҳои коркарди маъдан сармоягузориҳои мустақим истифода мегардад, ки тавасути тақвияти фазои сармоягузорӣ бо пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ва гумруқӣ ташаккул ёфтанд. Раванди рушди системаи иқтисоди бозорӣ истифодаи самараноки механизми сармоягузорӣ, воситаҳои он ва моделҳои муосири танзими давлатиро талаб мекунад. Таҳлили ин раванд аҳамияти назариявӣ ва амалӣ дошта, такмили механизми муосири сармоягузорӣ бо заминаи мувоғиқи инфрасоҳторӣ ва институтионаӣ аҳамияти стратегӣ доранд. Коркарди нокифояи масъалаҳои ба миён гузошташуда мубрамӣ ва аҳамияти мавзуи таҳқиқоти диссертациониро таъкид месозанд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Дар адабиёти иқтисодии ҷаҳонӣ ва ватанӣ ба паҳлуҳои гуногуни рушди инноватсионӣ диққати калон дода мешавад. Дар байни олимони ватанӣ, ки дар назарияи ташаккули фазои

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 26.12.2018. www.president.tj

мусоиди сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рушди саноат саҳми назаррас гузаштаанд, бояд осори академикҳо Раҳимов Р.К. ва Қаюмов Н.Қ., олимони иқтисоддон Абдуллов Д.А., Аброров Ҷ., Акмалов М.А., Алибеков З.А., Ҷумъаев М.Х., Ёров З.Ё., Исматов А.Р., Каримова М.Т., Қобилов Т.М., Комилов С.Ҷ., Маҷидов Б.С., Муминова Ф.М., Низомова Т.Д., Орипов А.О., Раҷабов К.Р., Розиқов В.А., Рауфӣ А., Раҳимзода Ш., Раҳматов Р.А., Саидмуродов Л.Ҳ., Сафарова С.Г., Уроқов Д.У., Файзуллоев М.К., Ҳабибова С.Х., Ҳаликов Ҳ.Ҳ., Ҳоналиев Н.Ҳ., Шарипов Б.М., Ҳочаев П.Д., Шарипов Ҳ.Ш. ва дигаронро зикр кард.

Дар байни олимони хориҷаи дур, бояд асарҳои Ҷ.Бейли, Ҷ.Робинсон, П.Е.Самуэлсон, Р.М.Солоу, Ҷ.Стиглер, Ж.Тирол, У.Шарп ва дигаронро қайд кард, дар байни олимони хориҷаи наздик бошад - асарҳои Бланк И.А., Бочаров В.В., Виленский П.Л., Журавлева К.А., Лахметкин М., Крутик А.Б., Лившитс В.Н., Николская Е.Г., Павлюченко В.М., Пилипчук В.В., Погорлетский А.И., Самогородская В.И. ва дигаронро номбар кардан мумкин аст.

Сарфи назар аз таваҷҷуҳи зиёд ба мушкилоти фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рушди саноат, дар адабиёти иқтисодӣ то ҳол муносибати ягона ба муайян кардани чунин мағҳумҳо, ба монанди фаъолияти инноватсионӣ, фазои сармоягузорӣ вучуд надорад, ки ин таҳқиқот ва таҳлили қарорҳои гуногуни ташкилий, технологӣ ва техникиро дар самти фаъолияти саноати маъданҳои кӯҳӣ ва корхонаҳои соҳа мушкил мекунад.

Дар адабиёти иқтисодии ватаний масъалаҳои такмили принсипҳо ва механизмҳои илмӣ, методологӣ ва методӣ барои ташаккули фазои мусоиди сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нокифоя боқӣ мондаанд, ки ин мубрамии мавзӯи интихобкардаи таҳқиқотро муайян мекунад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқот дар доираи татбиқу стратегияву барномаҳои давлатии сатҳи миллӣ ва соҳавӣ ва санадҳои меъёриву ҳуқуқии зерин таҳия карда шудааст: Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025, Стратегияи идорақунии молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаи давлатии омузиш ва баҳодиҳии заҳираҳои металҳои нодир барои солҳои 2016-2026, Барномаи давлатии рушди соҳаи геологии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2016-2020, Барномаи рушди босуръати соҳаи саноати ҶТ барои солҳои 2021-2025 Барномаи рушди маъмурикунонии андоз барои солҳои 2020-2025, Барномаи давлатии экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009 – 2019 ва Нақшай дурнамои корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи иқтисодиёти ҷаҳонии факултети молиявию иқтисодии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 мувофиқат мекунад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади кори диссертатсионӣ асосноккунии назариявӣ ва коркарди тавсияҳо оид ба тақвияти фазои сармоягузорӣ ба соҳаи саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикистон мебошад

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсадҳои гузошташуда, ҳалли вазифаҳои зерин гузошта ва ҳал карда шуданд:

- омузиши моҳияти иқтисодӣ–иҷтимоии фазои сармоягузорӣ дар шароити муосир;
- асосноккунии методологии арзёбии фазои сармоягузорӣ дар саноати маъданҳои кӯҳӣ;
- баҳодиҳии ҳолати муосир ва арзёбии фазои сармоягузории саноати маъданҳои кӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- муайян намудани асосҳои институцionalии тақвияти фазои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати маъданҳои қӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- асосноккунии афзалиятҳои беҳтарсозии фазои сармоягузорӣ дар соҳаи истихроҷи маъдан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- ошкорсозии нақши ташаккули низоми идорақунии корпоративӣ дар ташаккули ҷолибияти сармоягузории корхонаҳои саноати маъданҳои кӯҳӣ.

Объектҳои таҳқиқот корхонаҳои саноати маъданҳои кӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Мавзӯи таҳқиқот муносабатҳои иқтисодию иҷтимоие, ки зимни ташаккул ва тақвияти фазои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикстонро дар бар мегирад.

Фарзияи таҳқиқот- Таҳқими механизмҳои тақвияти фазои сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикстон боиси боло рафтани рақобатпазирии саноат ва иқтисодӣ миллӣ инчунин тақвияти иқтидори содиротӣ ва воридотивазқунӣ дар заминаи идуstriалиқунонии босуръат мегардад.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳои олимони хориҷиу ватанӣ, ки оиди масъалаҳои сармоягузорӣ, муносабатҳои сармоягузорӣ, фаъолияти сармоягузорӣ, фазои сармоягузорӣ ва лоиҳаҳои сармоягузорӣ баррасӣ шудаанд, ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Ҷанбаҳои методологии мавзӯи таҳқиқшавандаро Паёмҳои Асосгузори сулҳу вахдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмамалӣ Раҳмон, ҳисоботҳо ва таҳлилҳои Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, стратегияву барномаҳои давлатии сатҳи миллӣ ва соҳавӣ, маълумотҳои расмии Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ташкилотҳои байналмилалӣ, монографияҳо, захираҳои

иттилоотии интернет ва дигар нашриётҳои олимони хориҷиу ватаний ташкил медиҳанд.

Барои ноил шудан ба ҳадафу вазифаҳо ва таҳияи пешниҳодҳои самарнок дар диссертатсия усулҳои диалектикаӣ, илмӣ - мантиқӣ, таҳлили муқоисавӣ, оморӣ, иқтисодӣ ва ғайра истифода шудаанд

Сарчашмаи маълумотро маводҳои расмии Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳисботҳои Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, сомонаҳои институтҳои байналхалқии молиявии бонуфуз ва марказҳои хориҷии тадқиқотӣ, таҳлилу хулосаҳои институтҳои давлатӣ ва мақолаҳои олимони ватанию хориҷӣ оид ба ташаккул ва рушди фазои сармоягузорӣ ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Диссертатсияи дар кафедраи иқтисоди ҷаҳонии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон гузаронида шудааст. Давраи иҷрои кори диссертациони солҳои 2011-2023 дар бар мегирад.

Навгониҳои илмии таҳқиқот дар рушди асосҳои назариявии тақвияти фазои сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикстон ва пешниҳоди тавсияҳо барои рушди саноати кӯҳӣ зоҳир мегардад. Ба натиҷаҳои назарраси таҳқиқот, ки навгонии илмӣ доранд, инҳоро пешниҳод кардан мумкин аст:

- дар заминаи ҷамъбаст кардани равишҳои назариявӣ ва амалий нисбат ба муайян кардани рушди инноватсионию сармоягузории иқтисодиёт, таърифи муаллиф оид ба мағҳуми фазои сармоягузорӣ пешниҳод карда шудааст. Ба ақидаи муаллиф фазои сармоягузорӣ ин маҷмӯи шароитҳои ҳоси ҳар як қишвар, соҳаи мушахҳаси он мебошад, ки асоси рушди бомуваффақияти иқтисодӣ ҳам дар замони мусоир ва ҳам оянда буда ва он ба беҳтар шудани нишондиҳандаҳои иҷтимоию иқтисодии рушди қишвар, соҳаҳои алоҳидаи он ва афзоиши саҳми онҳо дар ММД ва рушди некуаҳволии ҳалқ мусоидат менамояд;

- ҷузъҳои муҳимтарини таркибии фазои сармоягузорӣ дар марҳилаи қунунии рушди иқтисодӣ Тоҷикистон ва аз ҷумла дар саноати маъданҳои кӯҳӣ ҷудо карда шудаанд. Бояд тазаккур дод, ки намудҳои зерини сармоягузорӣ ба замонависозии саноати ҷумҳурӣ таъсир мерасонанд: сармояи ҷисмонӣ (таҷҳизот, мөшинҳо, биноҳо ва ғ.); сармояи инсонӣ, асосан ҳамчун ҳароҷоти таҳсил ва омӯзиши усулҳои идорақунӣ; сармояи технологӣ дар шакли маблағгузории таҳқиқот;

- арзёбии вазъи мусоири рушди саноати маъданҳои кӯҳии қишвар дар маҷмӯъ ва дар Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди корхонаи муштараки Тоҷикистону Амрико «Анзоб» гузаронида шудааст. Иқтидори захиравии табиии сарватҳои зеризаминии Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди афзалиятноки заманаи маъданӣ ва дар ин замана азхудкунии иқтидорҳои мавҷуда ва

таъсиси корхонаҳои нави калони саноати маъдан ва металлургияро тақозо мекунад. Рушди минбаъдаи иқтидори саноатии Тоҷикистон бештар аз дарёфти захираҳои маъданию табиӣ, истифодаи самараноки онҳо ва коркарди ҳамаҷонибаи маҳсулоти саноати вобаста аст;

- дурнамои рушди минбаъдаи саноати маъданҳои қӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуни корхонаи муштараки Тоҷикистону Амрико «Анзоб» асоснок карда шудааст. Тараққиёти минбаъдаи саноати маъдани қӯҳӣ ва металлургӣ бештар аз ҳолат ва дурнамои рушди пойгоҳи захиравию маъданӣ ва дар ин замина, рушди босуръати истеҳсоли маҳсулоти саноати маъданҳои қӯҳӣ ва металлургия вобаста аст;

- механизмҳои тақвияти фазои сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои қӯҳии Тоҷикистон таҳия карда шудаанд. Механизмҳои молиявии рушди инноватсионӣ ва саноатиқунонии босуръати соҳаҳои саноати маъдан ва металлургия бояд асосан, дар самтҳои асосии зерин асос ёбанд: афзоиши доимии захираҳои маъданҳои фоиданок тавассути ташкил ва рушди иқтишофи геологӣ тавассути маблағгузории буҷетии иқтишофи пешакӣ ва маблағгузории берунии иқтишофи муфассали конҳо; барқарорсозии корхонаҳои корношоям, рушд ва тавсияҳои фаъолияти истеҳсолии корхонаҳои мавҷуда, инчунин ташкили корхонаҳои нави дорои технологияи пешқадами коркарди маъданҳои фоиданок бо мақсади ба даст овардани маҳсулоти ниҳоӣ; конеъгардонии талаботи корхонаҳои коркарди металл ва мошинсозӣ ба металлҳои сиёҳ, ранга, қиматбаҳо ва нодир бо мақсади зиёд кардани номѓӯи маҳсулот барои пӯшонидани эҳтиёҷоти истеъмолкунандагони дохилӣ; таъмини воридотивазкунӣ ва содироти маҳсулоти ниҳоӣ бо арзиши баланди иловагӣ;

- самаранокии идоракунии корпоративӣ дар ташаккули ҷолибияти сармоягузорӣ ва тақвияти фазои сармоягузорӣ илман асоснок карда шуда, пешниҳод шудааст, ки дар корхонаҳои саноати маъданҳои қӯҳӣ бояд принсипҳои идоракунии корпоративӣ ҷорӣ карда шуда, шаффофиати идоракунии молиявӣ таъмин карда шавад.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванд:

- асосноккунии равишҳои назариявию методии таъмини рушди инноватсионию сармоягузории иқтисодиёт ва пешниҳоди таърифи муаллифӣ оид ба мағҳуми фазои сармоягузорӣ;

- муайян намудани ҷузъҳои муҳимтарини таркибии фазои сармоягузорӣ дар марҳилаи кунуни рушди иқтисодӣ Тоҷикистон ва аз ҷумла дар саноати маъданҳои қӯҳӣ;

- арзёбии сатҳи муосири рушди саноати маъданҳои қӯҳии кишвар дар маҷмӯъ ва ширкати Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуни корхонаи муштараки Тоҷикистону Амрико «Анзоб»;

- асосноккунии дурнамои рушди минбаъдаи саноати маъданҳои қӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон :

- таҳияи механизмҳои тақвияти фазои сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои қӯҳии Тоҷикистон;

- арзёбии самараноки идоракуни корпоративӣ дар ташаккули ҷолибияти сармоягузорӣ ва тақвияти фазои сармоягузорӣ дар корхонаҳои саноати маъданҳои кӯҳӣ.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки муқаррароти назариявӣ, методӣ, хулосаҳо ва тавсияҳои дар рисола пешниҳодшуда ба эҷоди заминаи илмӣ ва методологии тақвияти фазои сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикистон мусоидат мекунанд, ки ин аҳамияти бузурги амалиро дар маҷмӯъ барои рушди иқтисоди миллии Тоҷикистон дорад.

Аҳамияти амалии кори диссертатсионӣ дар истифодаи натиҷаҳои он дар ҷараени коркарди санадҳои меъёриву ҳуқуқии Вазорати саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати моляи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тақвияти фазои сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикистон ва инчунин барои муҳақиқони ватанию ҳориҷӣ ва институтҳои муҳими давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба низоми истифодабарии тақвияти фазои сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикистон хизмат мекунад.

Муқаррароти алоҳидаи таҳқиқотро ҳангоми хондани курси лексия аз фанҳои «Ташкили истеҳсолот», «Менечменти инвеститсионӣ», «Идоракуни сармоягузорӣ» дар иҳтисосҳои иқтисодӣ ва техникии таҳсилоти миёна ва олии қасбӣ истифода бурдан мумкин аст.

Дараҷаи эътиимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътиимоднокии таҳқиқот аз ҳисоби ҷалби маҳсули илмӣ – таҷрибавӣ, маълумотҳои амиқ, ҳаҷми зарурии маводҳои таҳқиқотӣ, коркард ва таҳлили маълумотҳои оморӣ, интишори мақолаҳои илмӣ тасдиқ гардидааст. Хулосаҳо ва тавсияҳо бо таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқотҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ асоснок карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи иҳтисоси илмӣ. Диссертатсия дар заминаи Феҳристи шиносномаҳои иҳтисосҳои соҳаи иқтисодӣ аз рӯйи иҳтисоси 08.00.04 – Иқтисодиёти соҳавӣ (08.00.04.01 – Иқтисодиёти саноат ва энергетика) ки аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардидааст, таҳия гардидааст. Диссертатсия, ба бандҳои зерини шиносномаи иҳтисоси 08.00.04.01 – Иқтисодиёти саноат ва энергетика мутобиқ аст: б.2. Ташаккули механизмҳои тараққиёти устувори иқтисодиёти соҳаҳои саноат, маҷмааҳои сӯзишвори ё энергетикӣ, мошинсозӣ, филизӣ ва дигар маҷмааҳои ҳочагии ҳалқ, корхонаҳо; б. 21. Ҳолат ва дурнамоҳои тараққиёти маҷмааҳои сӯзишвори ё энергетикӣ, мошинсозӣ, филизӣ; б. 22. Ҳолат ва самтҳои асосии сиёсати сармоягузорӣ дар маҷмааҳои сӯзишвори ё энергетикӣ, мошинсозӣ, филизӣ.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Ҳамаи давраҳои таҳқиқот ҷиҳати иҷрои нақшай кори диссертатсионӣ, маҳсусан интиҳоби мавзӯъ, асосноккунӣ ва мубрамияти он, ҳадаф ва вазифаҳои гузошташуда аз тарафи муаллиф гузаронида шудааст. Муаллиф саҳми худро дар такмили

асосҳои назариявии ташкил, дурнамо ва механизмҳои тақвияти фазои сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикистон гузоштааст. Натиҷаҳои таҳқиқот дар шакли хулоса ва пешниҳодҳо дар мақолаҳои илмӣ пешниҳод шудаанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои асосӣ ва нуқтаҳои муҳими таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои илмию назариявии байналмилалӣ, ҷумҳурияйӣ, инчунин дар конференсияҳои ҳарсолаи ҳайати профессорону устодон ва кормандони Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2014-2022 маърӯза гардидаанд. Инчунин, дар маводҳои конференсияҳои сатҳи байналмилалӣ (Маҷмӯаи мақолаҳои конференсияи илмию амалии байналмилалӣ баҳшида ба «30-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар мавзуи таъмини амнияти озуқаворӣ, тақвияти иқтидорҳои содиротӣ ва ҳимояи истеҳсолкунандагони ватаний», Исфара 2021 с.), ҷумҳурияйӣ (Конференсияи ҷумҳуриявии илмию амали дар мавзуи “Минтақаҳои озоди иқтисодӣ ва нақши онҳо дар рушди иқтисодиёти миллӣ” (19-20 декабря 2013с) Донишгоҳи соҳибкори ва хизмат – Душанбе, 2014) ва дар сатҳи донишгоҳӣ (дар ДМТ дар солҳои 2011-2022) ва дар мизҳои мудаввар интишор гардидаанд.

Натиҷаҳои рисола дар фаъолияти Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон (санади татбиқнамои № 10/2 48 аз 13 февраля 2023 с.), Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон (санади татбиқнамои №15-219 аз 3 января 2023 с.) ва ҶДММ КМ ТА “Анзоб” (санади татбиқнамои №158 аз 30 июня 2022 с.) истифода гардиданд.

Интишорот аз руи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 11 мақолаҳои илмии муаллиф бо ҳачми умумии 12,1 ҷузъи чопӣ, аз ҷумла 7 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандай Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд.

Сохтор ва ҳачми диссертатсия Диссертатсия аз номгуи ихтисораҳо, муқаддима, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодабарии амалии натиҷаҳо, адабиёти истифодашуда, инчунин рӯйхати интишороти муаллиф ва замимаҳо иборат аст.

Диссертатсия дар ҳачми 209 саҳифаи матни компьютерӣ баён гардида, дорои 20 ҷадвал, 3 расм ва 3 замима мураттаб гардида, феҳристи адабиёти истифодашуда 156 маъҳазро дар бар мегирад.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддима аҳамият ва дараҷаи таҳияи мавзӯъ, мақсад ва вазифаҳо, объект ва предмети тадқиқот, фарзияи тадқиқот, асосҳои назарияйӣ ва методологӣ, заманаи иттилоотӣ, эътиимоднокӣ ва асоснокии натиҷаҳои тадқиқот, навоварии илмӣ, аҳаммияти амалӣ, тасдиқи натиҷаҳои кор, интишорот ва сохтори рисола, асоснок карда шудаанд

Дар боби якуми диссертатсия - «Асосҳои назарияйӣ-методологии ташаккули фазои сармоягузорӣ дар саноат» моҳият ва ташаккули равишҳои

таҳқиқи фазои сармоягузорӣ дар саноат муайян карда шуда, усулҳо ва принципҳои арзёбии фазои сармоягузорӣ дар соҳаҳои саноат, ҳамзамон таҷрибаи хориҷии танзими давлатии фазои сармоягузорӣ дар саноати маъданҳои кӯҳӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Рушди саноати миллӣ дар заминаи татбиқи ҳадафи чоруми миллӣ – саноатикунонии босуръати иқтисодиёти кишвар яке аз самтҳои стратегии сиёсати иқтисодии давлат дар давраи миёна ва дарозмуҳлат мебошад. Дар ин замина солҳои охир ба масъалаҳои рушди саноати миллӣ таваҷҷӯҳи хоса зоҳир карда шуда, вобаста ба ин ҳалли масъалаҳои назариявию методологӣ ва амалии рушди устувори саноат аҳамияти муҳим пайдо кардаанд. Аз ин рӯ, татбиқи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи сенарияи индустрialiю инноватсионӣ сурат гирифта, мувофиқи даврабандии он марҳилаи муосири рушд ҳамчун марҳилаи рушди босуръати ба инвеститсия асосёфта эътироф шудааст. Зимнан ҷалби инвеститсияи ва ҳалли масъалаҳои мубрами он омили асосии рушди устувори тамоми соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ ба ҳисоб рафта, дар ин радиф соҳаҳои саноат истиносно нестанд.

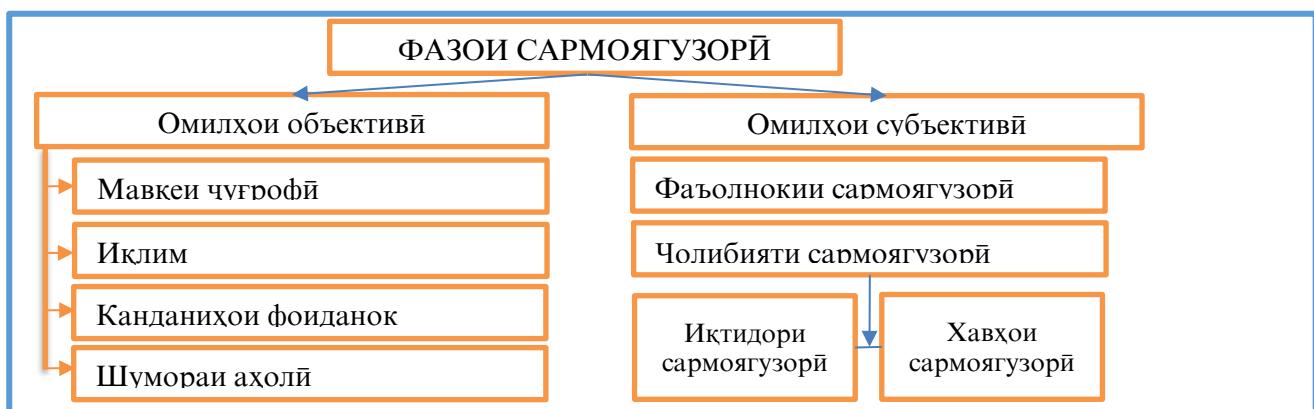
Дар шароити иқтисодиёти бозорӣ ва мураккаб гардидани низоми муносибатҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, такроршавии бухронҳои соҳавӣ ва таъсири манфии тақконҳои беруна ба иқтисодиёти миллӣ зарурати тақвияти механизми истеҳсолоти доҳилиро ба миён овардааст, ки сармоягузориҳо аз ҷумлаи омилҳои қалидӣ ба ҳисоб мераванд. Пандемияи ҷаҳонӣ бори дигар собит соҳт, ки бояд ба таҳқими пояҳои рушди истеҳсолоти миллӣ таваҷҷӯҳ зоҳир намуда, ҷиҳати ҷалби сармоягузориҳо шароити мусоид фароҳам оварда шавад. Аз ин рӯ, бо назардошти муҳимијати татбиқи ҳадафҳои миллӣ ва таъмини рушди устувори саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба муҳити сармоягузории соҳаҳои саноат диққати маҳсус дода шуда, ҷиҳати ҷалби сармоя ва тақвияти фаъолияти инноватсионии корхонаҳои соҳа чораандешӣ карда шавад..

Таҳлил нишон медиҳад, ки дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон саноати истиҳроҷи маъдан аз ҷумлаи соҳаҳои афзалиятнок ва стратегӣ буда, солҳои охир ба рушди он таваҷҷӯҳи хоса заҳир карда мешавад. Маҳсусияти соҳаи мазкур аз дигар соҳаҳои саноат дар он аст, ки тамоми корхонаҳои соҳа дар асоси инвеститсияи хориҷӣ ташкил ва таҷдид карда шуда, дар мисоли ин соҳаи муҳими саноат нақши муҳити инвеститсионӣ бениҳоят қалон аст. Вобаста ба ин таҳқиқи асосҳои назариявӣ ва методологии ташаккули муҳити инвеститсионӣ дар соҳаҳои саноат, аз он ҷумла дар соҳаи саноати истиҳроҷ дорои аҳамияти муҳим буда, имконият медиҳад, ки ҷиҳати тақвияти он коркардҳои илман асоснок пешниҳод карда шавад.

Рушди соҳаи сармоягузорӣ ба соҳаҳои иқтисодиёт ҳамеша дар афкори иқтисодӣ мавқеи марказиро ишғол мекард. Таҷриба нишон медиҳад, ки категорияи сармоягузорӣ унсури муҳими рушди иқтисод мебошад. Таҳлили

асарҳои ба таҳқиқи назарияи сармоягузорӣ бахшидашуда нишон дод, ки ҳангоми муайян кардани моҳияти иқтисодии сармоягузориҷо бештар онҳо ба табияти молиявии сармоягузорӣ аҳамият зоҳир намуда, айни замон ҷалби дороиҳои воқеиро (биноҳо, таҷҳизот, патентҳо ва ғайра) истисно мекунанд.

Бо назардошти таҳдили асосҳои концептуалии ташаккул ва инкишофи мафҳумҳои асосии муносибатҳои сармоягузорӣ соҳтори зерини мафҳуми фазои сармоягузориро пешниҳод намудан мумкин аст (расми 1.).

Расми 1. - Соҳтори концептуалии мафҳуми фазои сармоягузорӣ

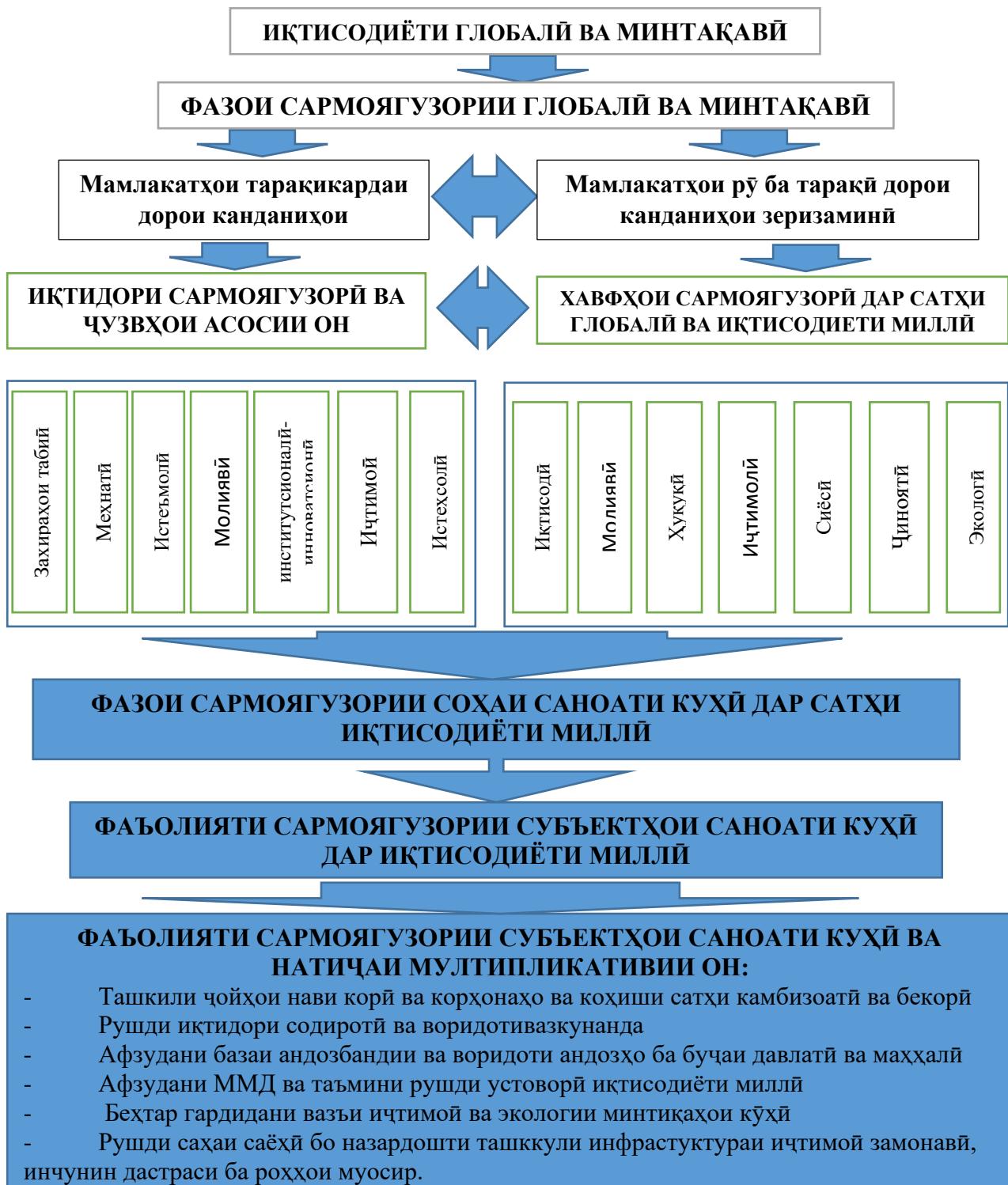
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Таҳлилҳои концептуалӣ ва методологӣ ба мо имконият медиҳад, ки ташаккули фазои сармоягузориро дар соҳаи саноати қӯҳӣ дар сатҳи иқтисодиети миллӣ ба алоқамандӣ бо ҷузъҳои асоси, ки ба ҳам алоқаманд буда, ҳам дар сатҳи глобалиӣ, ҳам дар сатҳи минтақавӣ ва доҳилиро дар бар мегирад, ки дар бораи он дар поён оиди ин ҳусусиятҳои соҳавӣ дар рисола қайд гардидааст (расми 1.).

Ба ақидаи муаллиф “фазои сармоягузорӣ ин маҷмӯи шароитҳои хоси ҳар як кишвар, соҳаи мушаххаси он мебошад, ки асоси рушди бомуваффақияти иқтисодӣ ҳам дар ҳозира ва ҳам дар оянда буда ва он дар беҳтар шудани нишондиҳандаҳои иҷтимоию иқтисодии рушди кишвар, соҳаҳои алоҳидаи он ва афзоиши саҳми онҳо дар ММД ва рушди некуахволии ҳалқ инъикос меебад”.

Яъне мафҳуми «фазо» дар муқоиса бо мафҳуми «иқлим» аз ҷиҳати мазмун васеътар ва бисёрҷабҳа аст, зоро мафҳуми аввал таъсири омилҳо ва шароитҳои глобалиӣ ва минтақавиро иловатан дар бар мегирад, дар ҳоле ки мафҳуми иқлим нисбатан маҳдуд буда, танҳо таъсири омилу шароитҳои маҳаллии кутохмуддатро ба инобат мегирад. Аз ин рӯ, ташаккул ва фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ дар соҳаи саноати қӯҳӣ дар шароити рақобат барои ҷалби сармояи хориҷӣ ба ин соҳа бо дигар субъектҳои глобалиӣ ва минтақавӣ, аз қабили кишварҳои пешрафта ва дигар кишварҳои рӯ ба тараққӣ бо дарназардошти рушди баҳшҳои афзалиятнок дар доираи

иқтисоди миллӣ сурат мегирад, роҳандозӣ мегардад.

Нақшай назариявии алоқамандии байни мағхумҳои фазои сармоягузорӣ, иқтидори сармоягузорӣ, хавфи сармоягузорӣ, фаъолияти сармоягузорӣ ва натиҷаҳои он дар сатҳи глобалӣ, минтақавӣ ва иқтисодиёти миллӣ

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси: Литвинова, В.В. Инвестиционная привлекательность и инвестиционный климат региона. [Текст] / В.В. Литвинова // Финансовый университет. - 2013. - 116 с.

Дар маҷмӯъ, аҳамияти ташаккули фазои сармоягузорӣ на танҳо олимони хориҷӣ, балки олимони ватаниро маҷбур месозад, ки дар бартараф кардани мушкилотҳои сармоягузорӣ дар иқтисоди миллӣ бо тарзу усулҳои нав муносибат кунанд. Дар ин ҷода фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ бо дар назардошти омилҳои глобалий, минтақавӣ, соҳавӣ ва корпоративӣ ҷойгоҳи муҳим дорад. Ташаккули фазои мусоид ба рушди минбаъдаи фаъолияти сармоягузории на фақат соҳа, балки инчунин ба рушди дигар субъектони алоқаманд дар минтақа ва дар умум ба иқтисодиети миллӣ такон медиҳад.

Омилҳои муҳимтарине, ки ҳангоми муайян кардани фазои мусоиди сармоягузорӣ дар соҳа дар дарвлатҳои ҳориҷӣ ба назар гирифта мешаванд, инҳоянд: тамоюлҳои динамикаи бозор, аз ҷумла таҳлили мавҷудияти талабот ба маҳсулоти соҳа ҳам дар бозори хориҷӣ ва ҳам дар бозори дохилӣ дар давраи миёнамӯҳлат ва дарозмуддат; инноватсия ва пешрафти технологӣ дар саноат; нишондиҳандаҳои молиявии ширкатҳо дар соҳа; тамоюлҳои ҷаҳонӣ; муҳити рақобат; дастрасӣ ба воситаҳои хеджиркунӣ ва суғурта. Имкониятҳо барои на танҳо муайян кардани хатарҳои сармоягузорӣ, аз ҷумла арзёбии талафоти эҳтимолии моддӣ ва дигар сармоягузорон, балки имкониятҳои кам кардани онҳо дар доираи дастрасӣ ба воситаҳои хеджиркунӣ ва суғурта дар бозори молиявии ҷаҳонӣ, минтақавӣ ва ватаниӣ. Мавҷудияти охирин имкон медиҳад, ки дар беҳтар кардани фазои мусоиди сармоягузории кишвар дар маҷмӯъ ва соҳаи таҳқиқшаванда саҳм гузорад.

Ҳамин тариқ, истифодаи бартариҳои таҷрибаи ҷаҳонӣ аз ҷониби ҳукумат, вазоратҳо ва ширкатҳои саноатӣ тамоюли нисбатан нави рушди иқтисоди миллӣ ва соҳавӣ аст. Ин таҷриба ва бартариҳои истифодаи он, чун қоида, на танҳо аз мансубияти соҳавии истеҳсолкунандагон вобаста аст, балки умуман бо такомули идоракунӣ дар сатҳи миллӣ ва соҳавӣ алоқаманданд, ки ба рушди соҳа ва афзоиши ҳиссаи онҳо дар ММД бо истифодаи усули комплексӣ инчунин дар асоси ташаккули базаи инноватсионӣ бояд мусоидат кунанд.

Дар боби дуюми диссертатсия – «Таҳлили вазъи муосири рушди саноати маъданҳои кӯҳӣ ва арзёбии фазои сармоягузории он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», баҳодиҳии иқтидори захиравии саноати маъданҳои кӯҳии Тоҷикистон ва арзёбии динамикаи ҷалби сармоя ва таъсиси корхонаҳои саноати маъданӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуда, таҳлил ва арзёбии фазои сармоягузорӣ дар саноати маъданҳои кӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон амали карда шудааст.

Таҳлили муаллифи рисола нишон медиҳад, ки солҳои охир дар асоси татбиқи стратегияи саноатиқунонии босуръати мамлакат шумораи зиёди корхонаҳои саноатӣ таъсис дода шудаанд, ки дар ин замина дар соҳаи

саноати маъдани кўҳӣ низ бо ҷалби сармоягузорони хориҷӣ корхонаҳои нав таъсис дода шуда, корхонаҳои мавҷуда таҷдид карда шуданд (ҷадвали 1.).

Ҷадвали 1. Шумораи корхонаҳои саноатӣ аз рӯйи соҳаҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2022, адад

Нишондиҳандаҳо	Солҳо							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Тамоми саноат	2310	2043	1999	2161	2164	2283	2397	2802
Саноати истиҳроҷи маъдан	214	232	229	249	250	264	291	303
аз он ҷумла:								
истиҳроҷи маводҳои энергетикӣ	34	31	29	30	26	24	29	27
истиҳроҷи маводҳои ғайриэнергетикӣ	180	201	200	219	224	240	262	276
Саноати коркард	2071	1772	1732	1806	1746	1846	1927	2318
Истеҳсолу тақсими нерӯйи барқ, об, газ ва гармӣ	25	39	38	106	168	173	179	181

Сарчашма: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2023. Маҷмӯаи оморӣ. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2023. саҳ.19.

Таҳлили ҷадвали 1. нишон медиҳад, ки дар давраи солҳои 2015-2022 дар соҳаи саноати истиҳроҷи маъдан 89 корхонаи саноати бунёд гардида, қисмати зиёди онҳо ба истиҳроҷи маводҳои ғайриэнергетикӣ рост меоянд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки солҳои охир дар минтақаҳои кишвар корхонаҳои саноати кўҳӣ бунёд гардида, бо ҳамин сабаб ҳисаи саноати маъдан дар маҷмуи умумии маҳсулоти саноатӣ зиёд шуда истодааст. Барои мисол, дар мавзеи Дуобаи шарқии ноҳияи Айнӣ бо ҷалби сармоягузории хориҷӣ яке аз корхонаҳои бузрги саноати маъдан ҶДММ “ТВЕА Душанбе саноатӣ кўҳӣ” таъсис дода шудааст. Корхонаи мазкур дар масоҳати умумии 1200 гектар таъсис дода шуда, истиҳроҷи маъданро дар конҳои “Кумарғи боло” ва “Дуобаи Шарқӣ” амалӣ менамояд.

Рушди бемайлони саноати маъдани кўҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар дар асоси ҷалби сармояи хориҷӣ ва таъсиси корхонаҳои муштарак имконпазир гардида, бо назардошти афзалиятҳои соҳа солҳои охир нишондиҳандаҳои асосии саноати маъдани кўҳӣ тамоюли мусбӣ дошта, дар маҷмӯъ соҳаи мазкур дар соҳтори саноати миллӣ мавқеи марказӣ дорад (ҷадвали 2.).

Ҷадвали 2. - Нишондиҳандаҳои асосии саноати маъдани қуҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2020-2022

Нишондиҳандаҳо	Шумораи корхонаҳо (адад)			Ҳаҷми маҳсулоти истеҳсолшуда (млн. сомонӣ)			Шумораи кормандон (ҳаз. нафар)		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Саноат – ҳамагӣ, аз он ҷумла,	2283	2397	2802	30890	38829	43025	84,3	85,3	86,3

Идомаи ҷадвали 2.

Нишондиҳандаҳо	Шумораи корхонаҳо (адад)			Ҳаҷми маҳсулоти истеҳсолшуда (млн. сомонӣ)			Шумораи кормандон (ҳаз. нафар)		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
саноати кӯҳӣ	264	291	303	4309	8409	8905	12,6	13,6	12,8
истихроҷи маводҳои сӯзишворӣ	24	29	27	429	485	582	1,9	2,3	2,3
Истиҳроҷи маводҳои ғайрисӯзишворӣ, аз он ҷумла:	240	262	276	3879	7924	8323	10,7	11,2	10,5

Сарчашма: Ҳисоботи миллӣ оид ба татбиқи ташаббуси шаффоғият дар соҳаҳои истиҳроҷи маъдан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2022. <https://pbo.eiti.tj/otchyetii-ipdo-tadzheekeestana> Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2023. Саҳ.19. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

*- маълумоти расми ҳоло вучӯд надорад.

Таҳлили ҷадвали 2. нишон медиҳад, ки солҳои охир шумораи корхонаҳои саноати маъдан, аз он ҷумла дар самти истиҳроҷи маводҳои сӯзишворӣ зиёд гардида, дар давраи таҳлилшаванд ҳамчунин ҳаҷми истиҳроҷи ангишт, маводҳои сӯзишворӣ, маъданҳои дар таркибашон оҳандор ва дигар соҳаҳои маъдан аз 4309 млн. сомони то 8905 млн. сомони афзоиш ёфтааст.

Шумораи миёнаи солонаи кормандони саноат ва истеҳсолот (ШҲТ) аз 84,3 то 86,3 ҳазор нафар, яъне 2,0 ҳазор нафар ё 2,4 фоиз шуд, ҳоло он, ки мувоғиқи пешгуҳо то 85,0 ҳазор нафар зиёд намудани шумораи ШДБХ-ро пешбинӣ карда шуда буд.

Яке аз қадамҳои устувори дар рушди саноати маъданни кишвар ин таъсиси ҶДММ “ТВЕА Душанбе саноати кӯҳӣ” дар мавзеи Кумарғи болои ноҳияи Айнӣ ба ҳисоб меравад. Коргоҳи холисгардонии тилло ва нуқраи “ТВЕА Душанбе саноати кӯҳӣ” дар масоҳати 45,2 гектар бунёд шуда, арзиши лоиҳавии он 4 миллион доллари америқоиро ташкил медиҳад. Дар коргоҳ концентрати маъдан бо маҳлулҳои кимёвӣ дар ду марҳила коркард шуда, тилло ва нуқраи холис истеҳсол карда мешавад. Иқтидори истеҳсолии коргоҳ дар як сол ба 4 тонна тилло ва 1 тонна нуқра баробар аст. Ҳоло дар коргоҳ 30 нафар бо ҷойи кори доимӣ таъмин мебошад. Таъсиси Корхонаи маъдантозакуни Ҷамъияти саҳомии пӯшидаи “ТАЛКО Голд” низ дар рушди саноати маъданни кӯҳии кишвар нақши бузург дорад. Ҷамъияти саҳомии пӯшидаи “ТАЛКО Голд” дар асоси лоиҳа ва нақшай тарҳрезигардида ғанисозии маъдан бо усули флотатсиякунонӣ дар як шабонарӯз 5 ҳазор тонна ва солона 1,5 миллион тоннаро ташкил медиҳад. Дар ҳамин замине ҳаҷми истеҳсоли солонаи фулузоти тилло 2,2 тонна ва сурма 21 ҳазор тоннаро дар бар мегирад.

Дар айни замон, барои зиёд кардани захираҳои маъданию ашёи хом корҳои иқтишоғиyo геологӣ, ки ба афзоиши захираҳо нигаронида шудаанд

бо истифода аз манбаъҳои гуногун, инчунин маблағгузорӣ аз ҳисоби буҷети давлатӣ; аз ҳисоби маблағҳои худи корхонаҳои истиҳроҷи маъдан тибқи шартномаҳо бо ташкилотҳои маҳсусгардонидашудаи геологӣ; аз ҳисоби маблағҳои худи корхонаҳо бо истифодаи захираҳои худи, сармоягузории мустақими хориҷӣ ва ғайра бояд роҳандозӣ гардад (ҷадвали 3.)

Ҷадвали 3. - Нишондиҳандаҳои маблағгузории соҳаи геологияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2021

Сарчашмаҳои маблағгузорӣ	2011	2015	2019	2020	2021
Буҷети давлати, ҳазор сомони	3 200	11 000	14400	10080	11000
Буҷети давлати, ҳазор долл. ИМА	694	1 784	1032	978,6	1063,8
Аз ҳисоби корҳои шартномави ҳазор сомони	9 871	12 881	14918	13450	12670
Аз ҳисоби корҳои шартномави, ҳазор долл. ИМА	2 141	2089	1589	1306	1225,3
Сармоягузориҳои хориҷӣ, ҳазор долл. ИМА	19 576	62 932	36	0	0
Ҳамагӣ аз ҳамаи сарчашмаҳо, ҳазор долл. ИМА	22411	66805	3116	2772	2289,1
Аз чумла бо % аз буҷети давлатӣ	3,1	2,7	47,8	52,9	46,5
-корҳои шартномавӣ	9,6	3,1	51,00	47,1	53,5
-сармоягузориҳои хориҷӣ	87,3	94,1	1,2	0	0
Таносуби сармоягузориҳои хориҷӣ ба маблағгузориҳои буҷетӣ	28,2	37,4	2,3%	0	0
	маротиба	маротиба			

Сарчашма: маълумоти Саридораи геологияи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон; Маҷмӯаи омории Фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар солҳои 2011-2021 ва ҳисобҳои муаллиф.

Таҳлили ҷадвали 3. нишон медиҳад, ки манбаъҳои маблағгузории дарёфт ва коркарди захираҳои маъданҳои фоиданок тавассути ташкил ва рушди корҳои ҷустуҷӯи геологӣ аз ҷониби Саридораи геологияи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2011 -2021 ноҳиз буда, дар худуди аз 0,75 то 1,0% -и ҳаҷми умумии маҷмӯи маҳсулоти саноатиро ташкил медиҳад.

Новобаста аз ин, аз ҳисоби ҷалби сармояи мустақими хориҷӣ ҳам ҳаҷм ва ҳам ҳиссаи маҳсулоти саноатӣ дар маҷмӯи маҳсулоти доҳили тамоюли афзоиш дорад (ҷадвали 4).

Ҷадвали 4. - Динамикаи ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ ва ҳиссаи он дар соҳтори ММД барои солҳои 2015-2022 (бо млн. сомонӣ, бо нарҳҳои воқеӣ)

Нишондиҳандаҳо	2015	2019	2020	2021	2022
ММД, млн. сомони	48401,6	79109,8	82543	101076	115739
бо % нисбати соли гузашта	106,13	114,91	104,34	109,2	108,0
Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ, млн. сомони	12196	27613,1	30890	38829	43025
бо % нисбати соли гузашта	115,77	115,56	111,87	122,0	115,4

Идомаи ҷадвали 4.

Нишондиҳандаҳо	2015	2019	2020	2021	2022
Аз ин, саноати истихроч, млн. Сомони	1640	4853	4309	8409	8906
бо % нисбати соли гузашта	116,98	103,56	88,79	204,23	105,0
Саноати коркард, млн. Сомони	8006	15952	19054	22313	26497
бо % нисбати соли гузашта	115,05	117,98	119,45	117,1	118,7

Сарчашма: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2023. Маҷмӯаи оморӣ. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии тоҷикистон. Душанбе, 2023. Саҳ. 14.

Таҳлили ҷадвали 4. нишон медиҳад, ки динамикаи ҳаҷми ММД ва соҳтори маҳсулоти саноатӣ дар он дар солҳои 2015-2022 нишон медиҳад, ки: ҳаҷми ММД аз 48,4 то 115,7 миллиард сомонӣ афзуд ё 2,4 маротиба, ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ аз 12,2 то 43,0 миллиард сомонӣ афзуд, ё 3,5 маротиба. Ҳиссаи маҳсулоти саноатӣ дар ММД аз 25,2 % то 37,4 % афзуд, ё 12,2 банди фоизӣ. Ин дар ҳолате, ки мувофиқи пешгуҳҳо суръати афзоиши солонаи маҳсулоти саноатӣ ба андозаи 10,0 фоиз пешбинӣ шуда буд, ки бояд дар 4 сол 146,0 фоизро ташкил медод, воқеан 3,5 маротиба зиёд аст.

Дар давраи таҳқиқотӣ ҳиссаи саноати истихроч аз 13,4 % то 20,7 %, афзоиш ёфт ё 7,3 банди фоизӣ. Ҳамзамон ҳиссаи саноати коркард дар давраи таҳқиқотӣ аз 65,6 % то 61,6 % коҳиш ёфт, ё 4,0 банди фоизӣ. Ҳиссаи саноати коркард 67,7 фоиз пешбинӣ шуда буд. Таҳлил нишон медиҳад, ки сарчашмаи асосии рушди сармоягузорӣ ва ҷоннок кардани ҷараёни сармоягузории корпоративии соҳавӣ ин таъмини фаъолияти фоидаовари корхонаҳо мебошад. Дар ин раванд лозим мешуморем, ки қайд гардад, ки корхонаҳои саноатӣ дар Тоҷикистон дар ҳолати заرارовар фаъолият намуда, аз истифодаи сарчашмаҳои доҳилӣ ҷоннок кардани ҷараени сармоягузорӣ маҳдуд гардиданд. Ин тақозо намуд, ки ҳукумати қишинвар баҳри беҳтарсозии фазои сармоягузорӣ қушишҳои мушахас роҳандози намояд. Чорабиниҳои амалишуда баҳри ташшаккули фазои мусоиди сармоягузорӣ боис шуд, ки дар солҳои 2019-2022 рушди соҳаи коркарди маъданҳои кӯҳӣ таъмин карда шуд (ҷадвали 5.).

Ҷадвали 5. - Динамикаи рушди истеҳсоли корхонаҳои металлургияи сиёҳ ва ранга дар Тоҷикистон дар давраи 2019- 2022

Номгӯи нишондиҳандаҳо	Воҳиди ченак	2019	2020	2021	2022
Истеҳсоли молҳо	млн. сомонӣ	3900,2	4358,8	4567,1	8764,8
Фурӯши молҳо	млн. сомонӣ	3898,3	4320,4	4564,3	8092,8
Теъдоди кормандон	нафар	11223	11295	11372	8313
Музди миёнаи меҳнат	сомонӣ	1894	1924	1943	2332

Идомаи ҷадвали 5.

Номгӯи нишондиҳандаҳо	Воҳиди ченак	2019	2020	2021	2022
Ҳаҷми сармоягузориҳо	млн. сомонӣ	403,2	405,1	381,9	7183,2
Самаранокии меҳнат (сатри 1: сатри 3)	ҳазор сомонӣ	347,5	386,0	401,6	1054,3

Сарчашма: аз рӯи Маҷмуаи омории саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2023. – Истехсоли маҳсулоти корхонаҳои саноати бо ифодаи пулӣ ва дар намуди асли. Саҳ. 2, 125. ва Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон с.2023 с.575 ҳисоб карда шудааст.

Таҳлили ҷадвали 5 нишон медиҳад, ки хамаи нишондиҳандаҳои соҳавӣ динамикаи рушдиро доро буда (истехсол ва фуруши маҳсулот, тезъоди кормандон ва маоши онҳо, инҷунин самаранокии меҳнати онҳо) корхонаҳои металлургияи сиёҳ ва ранга дар давраи 2019-2022 акс мекунад, ба ғайр аз ҳаҷми сармоягузориҳои соҳавӣ, ки коҳиш ефтааст ва аз нокифоя будани фазои мусоиди сармоягузории соҳавӣ дар давраи муосир бо назардошти талаботҳои нав дарак медиҳад.

Пурзӯр кардани амалҳо оид ба воридотивазқунӣ дар корхонаҳои саноатӣ қисми асосии тадбирҳои баланд бардоштани иқтидори содиротии кишвар мебошад. Агар содирот ҳадафи стратегӣ бошад, пас воридотивазқунӣ тадбири тактикий мебошад, ки дар асоси тадбирҳои мушахҳас ба устувории иқтидори содиротии соҳа тавассути навсозии истехсолот, афзоиши иқтидорҳои истехсолӣ ва васеъ намудани номгӯйи маҳсулоти истехсолшуда равона карда шудааст.(ҷадвали 6.)

Ҷадвали 6. – Динамикаи содироти маҳсулоти саноати истиҳроҷи Тоҷикистон (ҳазор доллари ИМА)

Мамлакатҳо	2019	2020	2021	2022	2022 / 2019 бо %
Қазоқистон	207 191	140 088	327 605	432 612	208,8
Хитой	26 204	13 880	11 517	222 931	8,5 маротиба
Узбекистон	56 779	3 651	141	30 813	54,3
Нидерланд	2 389	986	3 949	1749	73,2
Покистон	299	36	389	-	-
Ҳамаги	292 862	158 641	343 601	688105	234,9

Сарчашма: ҳисобҳои муаллиф дар асоси Маҷмӯаи оморӣ: «Фаъолияти иқтисодии хориҷӣ» 2023 / Агентии омори назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. С.180, 229, 316, 404, 443.

Таҳлили ҷадвали 6. Нишон дод, ки содироти концентратҳои маъданӣ аз 292,9 млн. дол. ИМА дар соли 2019 то соли 2022 688,1 млн. дол. ИМА, ё ки ба андозаи 2,3 маротиба зиёд шудааст. Содироти маҳсулоти бахши истиҳроҷи маъдан асосан ба кишварҳои зерин, ба монанди Қазоқистон, Узбекистон, Русия, Чин, Нидерландия, Покистон бароварда мешаванд. Маъданни сурма асосан ба Голландия ва Хитой содир карда мешуд; маъданҳои мис, рух ва сурб – ба Казокистон.

Сарфи назар аз он, ки корхонаҳои истиҳроҷи маъдан бо захираҳо таъмин карда мешаванд, масъалаҳои рушди саноат ва тақорористехсоли

заминаи маъданию ашёи хом мушкилоти худро доранд, ки аз ҳама асосиашон чунинанд: кофӣ набудани корҳои иқтишофӣ, ҷустуҷӯи геологии минтақаҳои алоҳидаи дорои иқтидори баланди пешбинишавандай қанданиҳои фоиданок (Ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ, қисми соҳили рости водии Зарафшон, ноҳияи Мағтӯҳи Кӯҳӣ ва Вилояти Муҳтори Кӯҳистони Бадаҳшон); кам шудани заминаи ашёи хоми корхонаҳои амалқунандай машғули истихроҷи маъданҳои тилло ва нуқра (Апрелевка, Кизилчеку, Бурғунда) маъданҳои сурб-руҳ ва сурб-нуқра (конҳои «Пайбулоқ» ва «Конимансури Шарқӣ»); сатҳи пасти истифодаи маҷмӯй ва амиқии нокифояи коркарди маъдан (то сатҳи концентрат), ки самаранокии коркарди конҳоро қоҳиш медиҳанд.

Дар боби сеюми диссертатсия – «Самтҳои асосии беҳтарсозии фазои сармоягузории рушди саноати маъданҳои кӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон» афзалиятҳои беҳтарсозии фазои сармоягузорӣ дар соҳаи истихроҷи маъдан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва самтҳои афзалиятноки фазои сармоягузорӣ дар саноати маъданҳои кӯҳӣ пешниҳод гардида, инчунин аз ҳисоби ташаккули низоми идоракуни корпоративӣ дар корхонаҳои саноати маъданҳои кӯҳӣ.

Муаллиф ошкор кардааст, ки барномаҳои миллӣ (СМР 2030, БМР 2021-2025) ва соҳавии рушди саноати кӯҳӣ имкон намедиҳад, ки иқтидорҳои мавҷудаи истихроҷ ва коркарди маъданҳои металлҳои ранга ва сиёҳ пурра самаранок истифода шаванд, зеро ба кор андохтани иқтидорҳои иловагии коркарди прогрессивии ашёи хом ва истеҳсоли маҳсулоти ниҳоӣ ба мақсад мувоғик аст.

Ҳаҷми сармоягузорӣ ба лоиҳаҳои маъдан ва металлургия дар панҷ соли оянда бояд 3,1 миллиард сомониро ташкил дигад, ки дар ин самт ташкили 11353 ҷойҳои навӣ корӣ ба нақша гирифта шудааст (ҷадвали 7.).

Ҷадвали 7. – Ояндабинии ҳаҷми сармоягузориҳо ба лоиҳаҳои металлургияи кӯҳӣ барои солҳои 2020-2025 (ҳазор сомонӣ)

Номгӯйи корхонаҳо	Ҳаҷми сармоягузориҳо
ҶДММ «Ширкати кӯҳӣ-саноатии Тоҷикистону Хитой»	472500,0
ҶДММ корхонаи муштараки «Зарафшон»	283500,0
Ҷамъияти саҳомии шакли кушодаи «Комбинати кӯҳии маъданозакунии Адрасмон»	283500,0
ҶДММ «Ширкати металлургии Анзоб»	47250,0
Ҷамъияти саҳомии пӯшидаи «Талко Голд»	1786600,0
ҶДММ «Броадтек Тоҷикистон Майнинг Инвестмент лимитед»	31000,0
Дигар сармоягузориҳо	229250,0
Ҳамагӣ	3133600,0

Сарчашма: Нишондиҳандаҳои барномаҳои рушди корхонаҳои соҳавӣ ва Стратегияи рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030.

Аз таҳлили ҷадвали 7. Бар меояд, ки ояндабинии ҳаҷми сармоягузориҳо ба лоиҳаҳои металлургия ва маъданҳои кӯҳӣ дар солҳои 2020-2025 меафзояд. Инчунин, ошкор шудааст, ки барномаҳои миллӣ (СМР 2030, БМР 2021-2025) ва соҳавии рушди саноати кӯҳӣ имкон намедиҳад, ки

иқтидорҳои мавҷудаи истихроҷ ва коркарди маъданҳои металлҳои ранга ва сиёҳ пурра самаранок истифода шаванд, зеро ба кор андохтани иқтидорҳои иловагии коркарди прогрессивии ашёи хом ва истеҳсоли маҳсулоти ниҳоӣ ба мақсад мувофик аст.

Дар натиҷаи тадбиқи СМР – 2030, БМР 2021-2025 ба даст овардани натиҷаҳои зерин дар назар дошта шудааст:

- ба иқтидори лоиҳавӣ расонидани 50 ҳазор тонна сурб дар як сол дар корхонаи металлургии ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуни «Ширкати кӯҳӣ-саноатии Тоҷикистону Ҳитой»;
- соҳтмон ва ба истифода додани ҳатҳои технологияи барои истеҳсоли рӯҳ ва мис бо иқтидори 50 ҳазор тонна рӯҳ ва 5000 тонна мис дар як сол дар корхонаи металлургии ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуни «Ширкати кӯҳӣ-саноатии Тоҷикистону Ҳитой»;
- соҳта ва ба истифода додани ҳатҳои технологияи истеҳсоли мис бо иқтидори 5000 тонна дар як сол аз ҷониби ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуни корхонаи муштараки «Зарафшон»;
- соҳтмони марҳилаи дуюми истеҳсоли сурмаи металлӣ бо иқтидори лоиҳавии 2,5 ҳазор тонна аз ҷониби Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуни Комбинати металлургии Анзоб;
- навсозии ҳатти технологияи корхонаи истихроҷ ва коркарди ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуни «Броадтек Тоҷикистон Майнинг Инвестмент лимитед» барои истеҳсоли қалъагӣ ва ба кор даровардани он;
- барқарорсозии иқтидорҳои истеҳсолии ҷамъияти саҳҳомии кушодай «Комбинати кӯҳии маъданозакунии Адрасмон»;
- бунёди корхонаи истихроҷи маъдан ва коркарди маъданҳои кони сурма-симоби Конҷоч (Скальное) -и ноҳияи Айнӣ;
- соҳтани корхонаи истихроҷи маъдан ва коркарди маъданҳои кони волфрами «Майхӯра» -и ноҳияи Варзоб;
- соҳтани корхонаи истихроҷи маъдан ва коркард дар заминаи кони маъдани оҳани Ҷоқадамбулоқи ноҳияи Ашт ва ғ.

Тадбиқи ин тадбирҳо ба афзоиши нишондиҳандаҳои истеҳсоли маҳсулоти соҳави дар сатҳи корхонаҳои металлургияи ранга ва сиёҳ ва истеҳсоли маҳсулоти ниҳоӣ, барои давраи то соли 2025 имкон медиҳад (ҷадвалҳои 8 ва 9.).

Ҷадвали 8. – Пешгуии рушди истеҳсоли корхонаҳои металлургияи сиёҳ ва ранга дар Тоҷикистон дар давраи 2021- 2025

Номгӯи нишондиҳандаҳо	Воҳиди ченак	2021	2022	2023	2024	2025
Истеҳсоли молҳо	млн. сомонӣ	4567,1	4753,5	4950,6	5165,2	5371,5
Фурӯши молҳо	млн. сомонӣ	4564,3	4750,4	4947,2	5161,5	5367,4
Теъдоди кормандон	нафар	11372	11439	11471	11483	11545

Идомаи чадвали 8.

Номгӯи нишондиҳандаҳо	Воҳиди ченак	2021	2022	2023	2024	2025
Музди миёнаи меҳнат	сомонӣ	1943	1981	2000	2014	2046
Ҳаҷми сармоягузориҳо	млн. сомонӣ	381,9	384	360,8	397,7	399,5
Самаранокии меҳнат (сатри 1: сатри 3)	ҳазор сомонӣ	401,6	415,5	431,5	449,8	465,2

Сарчашма: Ҳисобҳои муаллиф бо истифода аз “Стратегияи рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030” ва маълумотҳои нишондиҳандаҳои дурнамои фаъолияти корхонаҳои амалкунандай соҳавӣ

Таҳлили чадвали 8. нишон медиҳад, ки то соли 2025 истеҳсоли молҳо ба андозаи 5371,5 млн. сомони, фурӯши молҳо - 5367,4 млн. сомони, тезододи кормандон – 11545 нафар, музди миёнаи меҳнат – 2046 сомони, ҳаҷми сармоягузориҳо - 399,5 млн. сомони ва самаранокии меҳнат - 465,2 ҳазор сомони расонида мешавад.

Чадвали 9. - Пешгуии рушди истеҳсоли маҳсулоти ниҳоӣ дар корхонаҳои маъданҳои кӯҳӣ то соли 2025

Номгӯи корхонаҳо	Номгӯи маҳсулотҳо	2021	2022	2023	2024	2025
ҶДММ «Ширкати кӯҳӣ-саноатии Тоҷикистону Хитой»	концентрати сурб концентрати рӯҳ концентрати мис гудохтаҳои металлӣ	86700 174900 9540 38465	86920 178200 9720 42312	87100 181500 9900 46543	87500 184800 10080 50000	87500 184800 10080 50000
ҶДММ КМ ТА «Комбинати кӯҳӣ-маъданозакуни и Анзоб»	концентрати сурма	60161	60462	60764	60068	61373
ҶДММ «Ширкати металлургии анзоб»	сурмаи металлӣ	2775	2806	2816	2837	2865
ҶСШК «Комбинати кӯҳии маъданто закунии Адрасмон»	концентрат сурб ва нуқра	5400	6300	7200	8100	9000
ҶДММ «Комбинати метталлурги и Тоҷик»	Арматураи соҳтмонӣ Секунҷаи металлӣ Симҳои металлӣ	43,0 15,0 12,0	44,0 15,0 12,0	45,0 16,0 14,0	45,0 16,0 14,0	45,0 16,0 14,0

Сарчашма: Ҳисобҳои муаллиф бо истифода аз “Стратегияи рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030” ва маълумотҳои нишондиҳандаҳои дурнамои фаъолияти корхонаҳои амалкунандай соҳавӣ

Тахлили ҷадвали 9. нишон медиҳад, ки то соли 2025 истеҳсоли маҳсулоти ниҳоӣ дар ҶДММ «Ширкати кӯҳӣ-саноатии Тоҷикистону Ҳитой» -332380 млн. сомонӣ, ҶДММ КМ ТА «Комбинати кӯҳӣ-маъданозакунии Анзоб» - 61373 млн. сомонӣ, ҶДММ «Ширкати металлургии Анзоб» -2865 млн. сомонӣ, ҶСШК “Комбинати кӯҳии маъданозакунии Адрасмон» - 9000 млн. сомонӣ, ҶДММ«Комбинати металлургии Тоҷик» - 75 млн. сомонӣ расонида мешавад.

Аммо бо назардошти мушкилоти дар боло зикршуда ва талаботи нав муаллиф барои беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ барои рушди комплексии саноати маъдан ва умуман саноат тадбирҳои иловагӣ пешниҳод кардааст.

Инчунин, ҷорӣ намудани инноватсияҳо ҷиҳати таъсиси корхонаҳои мукаммал ва мусоидат ба таҷдиди технологииси корхонаҳои мавҷуда дар асоси технологияҳои инноватсионӣ, фароҳам овардани шароити ҷолиб барои сармоягузории мустақим нишондиҳандаҳои асосии стратегии рушди металлургияи сиёҳ ва ранга мебошанд.

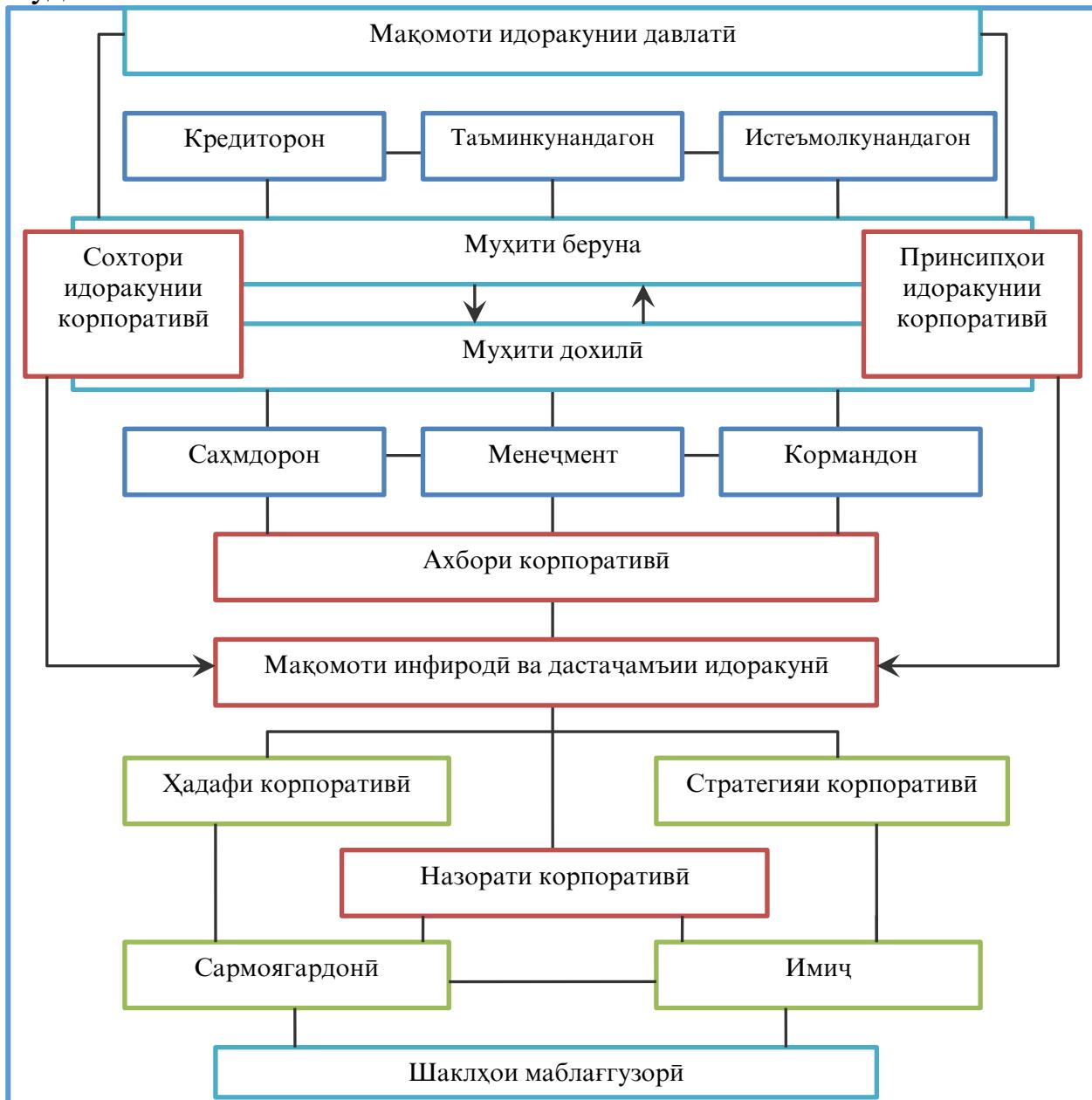
Барои рушди минбаъдаи истиҳроҷи тилло дар Тоҷикистон, истифодаи гурӯҳи конҳои пошхӯрдаи тилло дар мавзеъҳои Ҳунуқоб, Сариғор, Коғирбача, Панҷакент, Маҷҷаҳо, Яғноб, Возгина, Обиравнов, Дӯлоби Санғов бо истифодаи усулҳои муосири тақвияти фазои сармоягузори барои ҷалби сармояи дохилӣ ва заҳираҳои меҳнатии ватанӣ бояд пурра истфода гардад.

Бояд таъкид соҳт, ки масъалаи ташаккули низоми самараҳаҳши идоракунии корпоративӣ дар корхонаҳои саноати кӯҳӣ, аз он ҷумла дар ҶДММ КМ “Анзоб” бояд бо истифода аз таҷрибаи пешқадам амалӣ карда шавад. Ҳоҳиши нигоҳ доштани мавқеи мавҷудаи рақобатпазирий, васеъ ва тағиیر додани бозорҳои фурӯш, ба роҳ мондани ҳамкории шарикӣ бо шарикони нав, маҳсусан дар шароити муосир, такмили доимии стратегияи корпоративии рушди устуворро талаб мекунад, ки маҷмуи халли самараҳаҳши мушкилоти самти идоракунӣ ба ҳисоб меравад.

Дар заминаи омӯзиши самаранокии идоракунии ҶДММ КМ “Анзоб” маълум шуд, ки самаранокии он нисбатан пасттар аст. Дар заминаи мушкилоти ташаккули системаи идоракунии корпоративии корхонаҳои саноати кӯҳӣ, ки дар ин баҳш муайян карда шудааст, ба андешаи мо, инчунин маҳсусиятҳои идоракунии корпоративии давлатиро дар давраҳои муайяни рушди саҳмдор таъкид кардан бамаврид аст Барои таъмини амалишавии ин равандҳо бояд идоракунии корпоративии муосир дар корхонаҳои соҳавӣ роҳандозӣ гардад.

Ба андешаи мо мағҳуми идоракунии корпоративӣ ҳамчун системаи муносибатҳои ташкилий ва идоракунӣ баромад намуда, аз унсурҳои муайян иборат аст: ташкили ҳамкории саҳмдорон, роҳбарони ширкат ва дигар шахсони манфиатдор; ташкили фаъолияти макомоти идоракунии ҷамъият; ташкили назорати корпоративӣ бо мақсади фаъолияти самараноки ҷамъият

ва амалй гардонидани ҳуқуқҳои сахмдорон. Сохтори робитаҳои мутақобилаи системаи идоракунии корпоративӣ дар расми З нишон дода шудааст.

Расми 3. Сохтори робитаҳои мутақобилаи системаи идоракунии корпоративӣ

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Чи тавре ки аз расми 3. маълум мегардад, системаи идоракунии корпоративӣ, пеш аз ҳама, бо намуди моликият дар муҳити муайяни миллӣ ва хусусиятҳои қонунгузорӣ, ки муносибатҳои умумиро ба шаклҳои моликият муайян мекунанд, ташаккул меёбад.

Вобаста ба ташаккули самараноки идоракунии корпоративӣ дар корхонаҳои истихроҷи маъдан, он метавонад таъсири назарраси молиявиро

таъмин кунад, харочоти ҷалби сармояро коҳиш диҳад ва афзоиши воридшавии сармоягузориро таъмин кунад.

Дар маҷмӯй тавсияҳои муаллиф оид ба беҳбуди фазои сармоягузорӣ дар заминаи рушди истихроҷи маъданҳои фоиданок ва саноати қӯҳӣ, аз ҷумла ташаккули низоми идоракунии корпоративӣ дар корхонаҳои истихроҷи маъдан имкон медиҳанд, ки захираҳои мавҷуда барои устувор ва самараноки он истифода шаванд.

ХУЛОСАҲО

Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Таҳқиқоти диссертационии мазкур имкон фароҳам овард, ки муаллиф натиҷа ва тавсияҳои мухтасарӣ зеринро пешниҳод намояд:

1. Таърифи муаллиф оид ба мағҳуми фазои сармоягузорӣ пешниҳод карда шуд. Ба ақидаи муаллиф фазои сармоягузорӣ ин маҷмӯи шароитҳои ҳоси ҳар як кишвар, соҳаи мушаххаси он мебошад, ки асоси рушди бомуваффақияти иқтисодӣ ҳам дар замони мусир ва ҳам дар замони оянда буда ва он ба беҳтар шудани нишондихандаҳои иҷтимоию иқтисодии рушди кишвар, соҳаҳои алоҳидай он ва афзоиши саҳми онҳо дар ММД ва рушди некуаҳволии ҳалқ мусоидат менамояд. Ҷузъҳои муҳимтарини таркибии фазо дар саноати маъданҳои қӯҳӣ ҷудо карда шуда, намудҳои зерини сармоягузорӣ ба замонависозии саноати ҷумҳурӣ таъсир мерасонанд: сармояи ҷисмонӣ (таҷхизот, мошинҳо, биноҳо ва ғ.); сармояи инсонӣ, асосан ҳамчун харочоти таҳсил ва омӯзиши усуљҳои идоракунӣ; сармояи технологӣ дар шакли маблағгузории таҳқиқот; [1-М, 6-М];

2. Ҳамаи омилҳои истеҳсолот дорои арзишҳои муайян мебошанд ва ҳангоми ба истеҳсолот ворид шудан, онҳоро сармоягузорӣ номидан мумкин аст. Дар воқеъ, сармоягузорӣ ин маблағҳои пулӣ ва амволи дигаре, ки дорои арзиши баробари пулӣ мебошанд: пасандозҳои мақсаднок, саҳмияҳо, ҳиссаҳо, коғазҳои қиматнок, мошинҳо, таҷхизот, литсензияҳо, арзишҳои зеҳнӣ, ки бо мақсади ба даст овардани фоида ё ба даст овардани самараи мусбӣ ба объектҳои тиҷоратӣ гузошта шудаанд. Фазои сармоягузориро метавон ҳамчун омезиши омилҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоию демографӣ, технологӣ, ҷуғрофӣ ва экологӣ баррасӣ кард, ки сармоягузорони эҳтимолиро ҷалб мекунанд ё бозмедоранд, инчунин мавҷудияти инфрасоҳтори истеҳсолӣ ва иҷтимоиро дар назар доранд [1-М, 11-М];

3. Таҷрибаи баррасишудаи рушди чунин давлатҳои ҷаҳон, аз қабили ИМА, Британияи Кабир, Олмон ва инчунин дигар кишварҳо (Қазоқистон) ба мо имкон дод хулоса барорем, ки чунин намудҳои сармоягузорӣ ба навсозии саноати ҷумҳурӣ таъсир мерасонанд: сармоягузорӣ ба сармояи ҷисмонӣ (таҷхизот, мошинҳо, биноҳо ва ғ.); ба

сармояи инсонӣ, асосан ҳамчун ҳарочоти таҳсилот ва таълими техникаи идоракунӣ; ба сармояи технологӣ дар шакли маблағузории корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ. [3-М, 9-М];

4. Зиёда аз 93% ҳудуди Тоҷикистонро кӯҳҳо ва доманақӯҳҳо ташкил медиҳанд, ки онҳоро захираҳои зиёди маъданӣ намояндагӣ мекунанд. Дар қаъри замини ҷумҳурӣ зиёда аз 600 конҳо ва 800 намуди зуҳуроти маъданҳои фоиданок қашф гардида, таҳқиқ ва қисман барои рушди саноатӣ омода карда шуданд. Истифодай самараноки онҳо талаби замон мебошад. Барои он, ки истеҳсоли ин сарватҳо ба роҳ монда шавад ва маҳсулоти ниҳоӣ тавлид гардад, Саридораи геологияи ҷумҳурӣ тадқиқоти геологӣ мегузаронад. Дар айни замон, садҳо кони металлҳои ранга, нодир ва асил муайян карда шуданд. Як қатор корҳонаҳои истихроҷи маъдан ва коркард дар заминаи конҳои қашфшуда ва коркардшуда дар Тоҷикистон фаъолият мекунанд, корҳонаҳои муштараки истихроҷ дар солҳои истиклолияти миллӣ бо ҷалби сармояи хориҷӣ таъсис дода шуданд. [4-М, 8-М];

5. Дар рушди саноат дар солҳои охир нақши муҳимро бахши саноати маъданҳои кӯҳӣ мебозад, ки ҳиссаи он дар маҷмӯи истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ аз 12,9 фоизи соли 2012 то 19,6 фоиз дар соли 2018 ё 6,7 банди фоизӣ афзоиш ёфт. Ҳаҷми истеҳсоли масолеҳи ғайриэнергетикӣ дар саноати истихроҷ дар соли 2018 4355,2 миллион сомониро ташкил дод, ки ин рақам дар муқоиса бо соли 1991 1115 миллион сомонӣ ва ё 3,9 баробар афзудааст. Ҳиссаи истеҳсоли масолеҳи ғайриэнергетикӣ дар бахши истихроҷи саноати маъданҳои кӯҳӣ дар ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатӣ аз 11,7% дар соли 2012 то 18,2% дар соли 2018 ё 6,5 банди фоизӣ афзоиш ёфт. Ҳиссаи бахши истихроҷи маъданҳои кӯҳӣ дар соҳтори ММД дар соли 2012 3,4%-ро ташкил медод, дар соли 2018 он 6,8% -ро ташкил дода, 3,4 банди фоизӣ (ду маротиба) афзудааст. Аз ҷумла, ҳиссаи истеҳсоли маводи ғайриэнергетикӣ дар соҳтори ММД, ки дар соли 2012 ба 3,1% баробар буд, дар соли 2018 3,2 банди фоизӣ афзуда, 6,3% ё 2,2 баробарро ташкил дод [5-М, 7-М];

6. Бо назардошти талаботҳои экологӣ ва пешрафти илму техника, рушди бемайлони соҳаи саноат ҳаҷми сармоягузориҳо нокифоя буда, ҷорабиниҳои мушахҳас оиди тақвияти фазои сармоягузорӣ аз тарафи муаллифи рисола пешниҳод гардидаанд, ки боиси афзун гардонидани сармоягузориҳои хориҷӣ ва ватани миқдоран назар ба нишондиҳандай лоиҳавии он ба 2-3 маротиб зиёд мегардад. Дар ин ҷода агар тибқи Барномаи саноатикунонии босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 дурнамои ҷалби сармоягузориҳо барои соҳаи истеҳсоли маҳсулоти соҳаҳои истихроҷ аз 914,5 млн. сомони дар с 2019 ҷалб шуда дар соли 2025 то 399,5 млн. сомони кам мешуд, ё ки қарib 3 маротиба муайян карда шудааст (ҷадвали 3.8), бо пешниҳоди муаллиф он бояд то 2 млрд.

сомони бо назардошти истифодаи сарчашмаҳои беруна ва дохилӣ афзояд [6-М, 9-М].

Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

1. Барои ноил шудан ба ин ҳадафҳо вазифаҳои зерини муҳимро ичро кардан зарур аст: омӯхтани марҳила ба марҳила ва ҳамаҷонибаи сарватҳои зеризамий бо мақсади васеъ намудани пойгоҳи захиравию маъданӣ; интихоби майдонҳо ва таъмини гузаронидани корҳои иктишофӣ дар онҳо ҷиҳати кашфи конҳои гилҳоқ, металлҳои қиматбаҳо ва ранга ва нодир, оҳан ва флюорит, ашёи хом барои саноати химия ва ғайра; дар шароити маблағгузории ниҳоят маҳдуди буҷетӣ барои ҷалби сармояни мустақими ҳориҷӣ фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ ва иҷозатномадиҳӣ (литсензионӣ); татбиқи тадбирҳое, ки ба қонеъ кардани талаботи саноат ба қанданиҳои фоиданок ва таъмини афзоиши захираҳои санҷидашудаи қанданиҳои фоиданок нигаронида шудаанд; таъмин ва ташкили таълим, бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси мутахассисони соҳа; нигоҳ доштани системаи ягонаи фонди иттилооти геологӣ ва ғ. ; [1-М, 7-М];

2. Рушди минбаъдаи саноати маъданҳои кӯҳӣ ва металлургӣ бояд аз шартҳои зерин сарчашма гирад: - ба роҳ мондани истехсоли металлҳои сурб, рӯҳ, сурма, симоб ва мис бо роҳи ба кор даровардани иқтидорҳои нав ҷиҳати коркарди амиқи консентратҳои онҳо; таҳия ва истифодаи дастовардҳои илмӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои нави истифодаи конҳои алюминий; зиёд кардани ҳаҷм ва номѓӯи ҷавоҳироти аз металлҳои қиматбаҳо соҳташуда бо истифодаи сангҳои заргарӣ аз ашёи хоми маҳаллӣ; тавссеи пажуҳишҳои илмӣ-тадқиқотӣ, вусъати корҳои иктишофию геологӣ оид ба кашфи захираи металлҳои қиматбаҳо, ранга, сиёҳ ва нодир [2-М, 8-М];

3. Вазифаҳои асосии баланд бардоштани вазъи истехсоли металлҳои қиматбаҳо, ранга, сиёҳ ва нодир аз тадбирҳои зерин бояд иборат бошанд: - содда кардани додани иҷозатномаҳо барои конҳои хурд мувофиқи таснифи захираҳои конҳо ва маъданҳои фоиданоки пешбинишуда; фароҳам овардани шароити мусоиди қарздиҳӣ барои истехсолкунандагон; аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ таъсис додани артелҳои заршӯй барои истихроҷи металлҳо ва сангҳои қиматбаҳо; ташкил ва афзоиши шумораи нуқтаҳои ҳариди металлҳои қиматбаҳо; ташкили назорати давлатӣ аз ҷониби мақомоти салоҳиятдори соҳаи саноат оид ба риояи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба тартиби истихроҷ ва ба нуқтаҳои ҳарид расонидани металлҳои қиматбаҳо; тақсимоти ҳарсолаи металлҳои қиматбаҳо ба корхонаҳои заргарӣ дар доираи талаботи истехсолӣ; муайян кардани ҳиссаи содироти металлҳои қиматбаҳо барои корхонаҳо бо мақсади воридоти асъори ҳориҷӣ; таъсиси истихроҷи металли қиматбаҳо бо усулҳои заршӯй ва ихтиёри оварда супоридан. [2-М, 9-М];

4. Барои фаъол кардани сиёсати сармоягузорӣ бояд принсипҳои интихоб аз ҷиҳати илмӣ ва иқтисодӣ асоснок карда шавад. Ба ҳар як корхона тавсия дода мешавад, ки сармоягузориро аз рӯйи усуљҳои барои шароити худ қобили қабул интихоб кунад. Зарур аст, ки ширкат дар доираи заминаи меъёри озод бошад, сармоягузоронро интихоб кунад ва маҳсулоти худро фурӯшад. Ба андешаи мо, барои таъмин намудани ҷараёни сармоягузориҳои қалон ба саноати ҷумҳурӣ, аз таҷрибаи Қазоқистон ва Қирғизистон истифода бурда, варианти баргузории озмунро (тендерро) барои ҳарид ва сармоягузорӣ ҷорӣ карда, ба сармоягузорони ҳориҷӣ додани ҳуқуқи идорақуни корхонаҳои саноатии дар ҳолати буҳронӣ қарордошта мувофиқи мақсад мебошад. Сармоягузорони ҳориҷӣ бояд ба кор бо он корхонаҳое даъват карда шаванд, ки нисбаташон онҳо таваҷҷӯҳ зоҳир мекунанд ва дар ояндаи наздик сармоягузорони ватанӣ бо онҳо кор карда наметавонанд. [3-М, 7-М];

5. Самтҳои афзалиятноки беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ чунинанд: - ислоҳоти тадбирҳои сиёсате, ки ба беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ дар маҷмӯъ дар Тоҷикистон равона шудаанд; соддагардонии минбаъдаи андозбанӣ ва маъмурикционии андоз, санчишҳо, системаҳои иҷозатдихӣ ва иҷозатномадихӣ, дастрасӣ ба қарзҳо, замин, тартиби танзими тиҷорати ҳориҷӣ, иҷрои қарордодҳо, ҳалли муфлисӣ ва рушди инфрасоҳтори дастгирии соҳибкориро дар бар гирад. [5-М, 10-М];

6. Пешниҳодҳо оид ба дурнамои рушди бахши молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчун заминаи беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ бояд рушди минбаъдаи бахши молиявӣро дар қатори афзалиятҳои асосӣ ва , инчуни фароҳам овардани заминаҳои институтсионалӣ барои рушди устувор ва пешгирикунандай он; баланд бардоштани рақобатпазирии бахши молиявӣ; диверсификатсияи каналҳои маблағузорӣ барои иқтисоди миллӣ ва васеъ намудани номгӯи воситаҳои пешниҳодшудаи молиявӣ, алаҳусус барои ҳедчинг ва суғуртаи ҳавфҳои молиявӣ; идомаи ташаккули мега-танзимгар дар бахши молиявӣ; баланд бардоштани самаранокии Фонди кафолати пасандозҳои бонкӣ, аз ҷумла васеъ намудани ваколатҳои он дар самти татбиқи сиёсати фаъоли пешгирикунанда ҷиҳати назорати амалкарди беҳатари ташкилотҳои амонатӣ (бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии хурд), васеъ намудани номгӯи пасандозҳои суғурташуда, алаҳусус маблағҳои ҳусусии корхонаҳои хурду миёна ва соҳибкорони ҳусусӣ [6-М, 7-М];

7. Бо мақсади беҳтар намудани фазои сармоягузорӣ зарур аст, ки роҳандозии ҳамкории самарабахши байни институтҳои молиявӣ ва корхонаҳои бахши воқеӣ таъмин карда шавад. Барои афзун намудани сармоягузории соҳаи коркарди маъдан бояд истифодаи сарчашмаҳои

беруна ва дохилӣ афзуда, ба Барномаи саноатиқунонии босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 иловагиҳо оиди дурнамои ҷалби сармоягузориҳо барои соҳаи истеҳсоли маҳсулоти соҳаҳои истиҳроҷ ва ҷалби самроягузориҳоро ба соҳаи мазкур бо назардошти зарурияти ҳалли масъалаҳои экологӣ, сарфай энергетикӣ, рақамиқунонӣ ва иҷтимоӣ ворид карда шавад. [5-М, 7-М].

IV. ФЕҲРИСТИ МАҚОЛАҲОИ ДОИР БА МАВЗУИ ТАҲҚИҚОТ НАШРШУДА

А) мақолаҳо дар нашрияҳои тақризшаванд:

[1-М]. Ҳолов Т.Т. Аҳамияти ҷалби сармояи хориҷӣ дар рушди саноати маъданҳои кӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Т.Т. Ҳолов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2014. - №2/3 (125). - С. 218-224.

[2-М]. Ҳолов Т.Т. Сармояи хориҷӣ ва нақши он дар инкишофи иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Т.Т. Ҳолов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2014. - №2/5. - С. 80-86.

[3-М]. Ҳолов Т.Т. Инвестиционная политика промышленности Республики Таджикистан и пути её активизации [Текст] / Т.Т. Ҳолов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2014. – №2/8. - С. 268-273.

[4-М]. Ҳолов Т.Т. Пути дальнейшего развития предприятий горнорудной промышленности Таджикистана [Текст] / Т.Т. Ҳолов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2021. – №5. - С. 181 -189.

[5-М]. Ҳолов Т.Т. Вопросы финансирования геологоразведочных работ в Таджикистане [Текст] / Т.Т. Ҳолов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2021. – №7. - С. 20-26.

[6-М]. Ҳолов Т.Т. Оқилона истифодабарии захираҳои табиӣ –гарави татбиқи ҳадафи чоруми стратегӣ [Матн] / Б.М. Шарипов, Т.Т. Ҳолов, Т. Кобилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2022. – №6. - С. 77-86 .

[7-М]. Ҳолов Т.Т. Перспективы развития горнорудной промышленности Таджикистана [Текст] // Т.Т. Ҳолов, Ш.Б. Шарипов // Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет). - 2021. - № 3-4 (75). - С. 36-44.

Б) Дар дигар нашрияҳо:

[8-М]. Ҳолов Т.Т. Экономические интересы и ценности Республики Таджикистан в условиях рынка [Текст] / З.Х. Нуруллоев, В.А. Разыков, Т.Т.

Холов // Институт развития образования Таджикистана. Наука и инновация (научный, учебный и методический журнал). - Душанбе, 2013. - С 69-73.

[9-М]. Холов Т.Т. Формирование СЭЗ как фактор стимулирования инвестиционной активности [Текст] / Т.Т. Холов // Сб материалов республиканской научно-практической конференции “Свободный экономические зоны и их роль в развитии национальной экономики”(19-20 декабря 2013г) Институт предпринимательства и сервиса. - Душанбе, 2014. - С. 145-151.

[10-М]. Холов Т.Т. Оценка эффективности инвестиционных проектов [Текст] / В.А. Разыков, З.Х. Нуруллоев, Т.Т. Холов // Мат. респ. научно практической конференции “Инвестиционно-строительный комплекс Таджикистана за период независимости: от проблем к их решению”Д:ТТУ им.Акад.М.С.Осими, 2014. – С. 201.

[11-М]. Холов Т.Т. Вопросы финансирования геологоразведочных работ в Таджикистане [Текст] / Т.Т. Холов, Б.М. Шарипов // Мачмуи мақолаҳои конференсияи илмию амалии байналмиллали баҳшида ба 30 солагии (Исфара 2021), Худжанд Парки технологи ДДХБСТ, 2021. – С. 19-27.

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УДК: 330.322.012

На правах рукописи

ХОЛОВ ТОХИРДЖОН ТОЛИБДЖОНОВИЧ

**ФОРМИРОВАНИЕ БЛАГОПРИЯТНОЙ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СРЕДЫ
ДЛЯ РАЗВИТИЯ ГОРНОРУДНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ
ТАДЖИКИСТАНА**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание учёной степени

кандидата экономических наук по

специальности 08.04.04- Отраслевая экономика

(08.00.04.01 –«Экономика промышленность и энергетики»)

Душанбе – 2024

Диссертация выполнена на кафедре мировой экономики Таджикского национального университета

Научный руководитель:

Разыков Вахид Абдукахарович, доктор экономических наук, профессор

Шарифзода Бахром Махмуд, доктор экономических наук, главный научный сотрудник, Институт экономики и демографии Национальной академии наук Таджикистана

Официальный оппоненты:

Ходжаев Парвиз Давронович, доктор экономических наук, профессор кафедры мировой экономики и международных отношений Таджикского государственного университета коммерции.

Сафоев Абдумаджид Каримович, кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой экономической теории и предпринимательства Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана.

Технологический университет Таджикистана

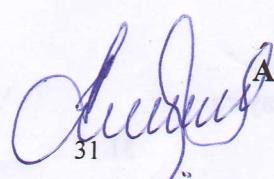
Ведущая организация:

Защита диссертации состоится «_22_» _05_ 2024 года в 13:00 на заседании Диссертационного совета 6Д.КОА-015 Технического университета Таджикистана имени академика М.С. Асими, (адрес Республики Таджикистан 734042, г.Душанбе, проспект Академиков Раджабовхо, 10).

С диссертацией и авторефератом в библиотеке и на официальном сайте Технического университета Таджикистана имени академика М.С. Асими можно найти на сайте web.ttu.tj.

Автореферат разослан «_ _ _ _ _» с. 2024

Ученый секретарь
Диссертационный совет,
кандидат экономических наук

31

Ашурзода А.Н.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. На современном этапе социально-экономического развития Республики Таджикистан промышленность является важнейшим фактором решения стратегических вопросов, и ее доля в общем внутреннем продукте с каждым годом постепенно увеличивается. В то же время реализация Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на основе индустриально-инновационного сценария делает более актуальным рассмотрение и решение вопросов, связанных с развитием промышленности. В связи с этим одним из важных вопросов обеспечения устойчивого развития национальной промышленности является улучшение инвестиционной среды на уровне отраслей промышленности, где в последние годы горнодобывающая промышленность является лидером в этой области. Учитывая роль и значение развития горнодобывающей промышленности в Республике Таджикистан, теоретическое обоснование и разработка практических рекомендаций в направлении совершенствования инвестиционной деятельности в промышленных отраслях приобретает особую актуальность.

В своем послании Маджлиси Оли Республики Таджикистан в 2018 году Основоположник мира и национального единства, Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон отметил, что «...принимая во внимание значение промышленности в решении экономических и социальных вопросов и создании рабочих мест, предлагаю объявить быструю индустриализацию страны четвертой национальной целью. В связи с этим необходимо довести долю промышленности в общем внутреннем продукте до 22 процентов к 2030 году»². Именно поэтому Президент Республики Таджикистан, Лидер нации Эмомали Рахмон в своем послании от 26.12.2018 года, принимая во внимание важность промышленности в решении экономических и социальных проблем и создании новых рабочих мест, объявил о ускоренном развитии промышленности как четвертой национальной цели. Учитывая обилие минеральных ресурсов на территории республики, их добыча, переработка и эффективное использование имеет существенное значение для развития экономики республики и данной отрасли.

Опыт показывает, что сейчас больше прямых инвестиций направляется на развитие инвестиций в отрасли переработки полезных ископаемых, которые были сформированы за счет укрепления инвестиционного климата и предоставления налоговых и таможенных льгот. Процесс развития системы рыночной экономики требует эффективного использования инвестиционного механизма, его инструментов и современных моделей государственного регулирования. Анализ этого процесса имеет теоретическое и практическое значение, а совершенствование современного инвестиционного механизма с соответствующей инфраструктурной и институциональной основой имеет стратегическое значение. Недостаточная проработка поднятых вопросов подчеркивает актуальность и важность темы диссертационного исследования.

² Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 26.12.2018. www.president.tj

Степень изученности научной темы. В международной и отечественной экономической литературе большое внимание уделяется различным аспектам инновационного развития. Среди отечественных ученых, внесших значительный вклад в теорию формирования благоприятной инвестиционной среды в Республике Таджикистан и развития промышленности следует отметить работы академиков Рахимова Р.К. и Каюмов Н.К., ученых экономистов как Абдуллова Д.А., Абророва Дж., Акмалова М.А., Алибекова З.А., Джумаева М.Х., Ёрова З.Ю., Исматова А.Р., Каримовой М.Т., Кобилова Т.М., Камилова С.Дж., Маджидова Б.С., Муминова Ф.М., Низамовой Т.Д., Арипова А.О., Раджабова К.Р., Разыкова В.А., Рауфи А., Рахимзода Ш., Рахматова Р.А., Саидмурадова Л.Х., Сафарова С.Г., Урокова Д.У., Файзуллоева М.К., Хабибова С.Х., Халикова Х.Х., Хоналиева Н.Х., Шарипова Б.М., Ходжаева П.Д., Шарипова Х.Ш. и других.

Среди ученых дальнего зарубежья следует отметить работы Дж. Бэйли, Дж. Робинсона, П. Э. Самуэльсона, Р. М. Солоу, Дж. Стиглера, Дж. Тироля, У. Шарпа и других, среди ученых ближнего зарубежья - работы Бланка И.А., Бочарова В.В., Виленского П.Л., Журавлева К.А., Лахметкина М., Крутика А.Б., Лившица В.Н., Никольской Е.Г., Павлюченко В.М., Пилипчука В.В., Погорлецкого А.И., Самогородской В.И. и других.

Несмотря на большое внимание к проблеме создания благоприятного инвестиционного климата в Республике Таджикистан и развития промышленности, в экономической литературе до сих пор нет единого подхода к определению таких понятий, как инновационная деятельность, инвестиционный климат, что усложняет исследование и анализ принятия различных организационных, технологических и технических решений в направлении функционирования горнодобывающей промышленности и предприятий отрасли.

В отечественной экономической литературе вопросы совершенствования принципов и научных, методических и методических механизмов формирования благоприятного инвестиционного климата в Республике Таджикистан остаются недостаточными, что и определяет актуальность выбранной темы исследования.

Связь исследования с программами и научной тематикой. Исследование разработано в рамках реализации государственных стратегий и программ на национальном и отраслевом уровнях и следующих нормативно-правовых документов: Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года, Среднесрочная программа развития Республики Таджикистан на период 2021-2025 годы, Стратегия управления государственными финансами Республики Таджикистан на период до 2030 года, Государственная программа изучения и оценки ресурсов редких металлов на 2016-2026 годы, Государственная программа развития геологической отрасли на 2016-2020 годы, Программа ускоренного развития промышленности Республики Таджикистан на 2021-2025 годы, Программа развития налогового администрирования на 2020-2025 годы, Государственная экологическая программа Республики Таджикистан на 2009-2019 годы и Перспективного плана

научно-исследовательских работ кафедры мировой экономики финансово-экономического факультета Национального университета Таджикистана на 2021-2025 годы.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Целью диссертационной работы является теоретическое обоснование и разработка рекомендаций по улучшению инвестиционной среды в горнодобывающей отрасли Таджикистана.

Задачи исследования. Для достижения поставленной цели в диссертационной работе были поставлены и решены следующие задачи

- исследование социально-экономической сущности инвестиционной среды в современных условиях;
- методологическое обоснование оценки инвестиционной среды в горнодобывающей отрасли;
- оценка современного состояния и оценка инвестиционного климата горнодобывающей отрасли Республики Таджикистан;
- определение институциональных основ улучшения инвестиционной среды в сфере горнодобывающей промышленности Республики Таджикистан;
- обоснование приоритетных направлений развития горнодобывающей промышленности Республики Таджикистан;
- раскрытие роли формирования системы корпоративного управления в формировании инвестиционной привлекательности предприятий горнодобывающей отрасли.

Объектом исследования являются предприятия горнодобывающей промышленности Республики Таджикистан.

Предмет исследования включает экономические и социальные отношения, которые включают в себя формирование и улучшения инвестиционной среды в горнодобывающей отрасли Таджикистана.

Гипотеза исследования - совершенствование механизмов усиления инвестиционной среды в контексте развития горнодобывающей промышленности Таджикистана приведет к повышению конкурентоспособности промышленности и национальной экономики, а также усилию экспортно-импортного потенциала в условиях ускоренной индустриализации.

Теоретические основы исследования труды зарубежных и отечественных ученых, в которых исследованы основные вопросы инвестиций, инвестиционных отношений, инвестиционной деятельности, инвестиционной среды и инвестиционных проектов.

Методологические основы исследования. Методологическую основу исследования составляют Послания основоположника мира и национального единства, Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон, данные отчетов Министерства промышленности и новых технологий Республики Таджикистан, Министерство финансов Республики Таджикистан, Налогового комитета при Правительства Республики Таджикистан, Министерство экономического развития и торговли Республики

Таджикистан, национальных и отраслевых стратегий и программ, официальные данные Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан и международных организаций, монографии, электронные ресурсы, другие публикации отечественных и зарубежных ученых.

Для достижения поставленных целей и задач, также разработка эффективных мероприятий в исследовании использованы общих методов, таких как: диалектический, научно-логические методы, сравнительного статистического и экономического анализа и т.д.

Информационной базой являются официальные данные Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, отчеты Министерства промышленности и новых технологий Республики Таджикистан, отчеты Министерства финансов Республики Таджикистан, Налогового комитета при Правительстве Республики Таджикистан, отчеты Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан, официальные сайты Министерства промышленности и новых технологий Республики Таджикистан, Министерства финансов Республики Таджикистан, Национального законодательного центра при Президенте Республики Таджикистан, международных финансовых институтов и зарубежных исследовательских центров, анализы и выводы государственных учреждений и статьи отечественных и зарубежных ученых по финансированию формирования и развития промышленных кластеров в Республике Таджикистан.

Исследовательская база. Данная диссертация была выполнена на кафедре мировой экономики Национального университета Таджикистана. Период подготовки диссертации охватывает 2011-2023 годы.

Научная новизна исследования состоит в разработке теоретических основ улучшения инвестиционной среды для развития горнодобывающей промышленности Таджикистана и представлении рекомендаций по развитию горнодобывающей промышленности.

К значимым результатам исследования, имеющим научную новизну, можно отнести следующее:

- на основе обобщения теоретических и практических подходов к определению инновационного развития и инвестирования экономики предложено авторское определение понятий инвестиций, инвестиционной деятельности и инвестиционной среды. По мнению автора, «инвестиционная среда – это совокупность конкретных условий каждой страны, ее конкретной сферы, которая является основой успешного экономического развития как настоящее время, так и в будущем, и способствует улучшению социально-экономических показателей развития страны, отдельных её отраслей, увеличению их вклада в ВВП, повышению уровня благосостояния населения»;

- определены важнейшие составляющие инвестиционной среды на современном этапе экономического развития Таджикистана, в том числе в горнодобывающей промышленности. Следует отметить, что на модернизацию промышленности республики влияют следующие виды инвестиций: физический капитал (оборудование, машины, здания и т.п.); человеческий капитал, главным образом, как расходы на образование и методы управления обучением; технологический капитал в форме финансирования исследований;

- дана оценка современного состояния развития горнодобывающей промышленности страны в целом и в обществе с ограниченной ответственностью таджикско-американского совместного предприятия «Анзоб». Природно-ресурсный потенциал недр Республики Таджикистан требует приоритетного развития минерально-сырьевой базы и в связи с этим развития существующих мощностей и создания новых крупных горно-металлургических предприятий. Дальнейшее развитие промышленного потенциала Таджикистана в значительной степени зависит от нахождения месторождений минеральных и природных ресурсов, их эффективного использования и всесторонней обработки;

- обоснована перспектива развития горнодобывающей промышленности в Республике Таджикистан и в обществе с ограниченной ответственностью таджикско-американского совместного предприятия «Анзоб». Дальнейшее развитие горно-металлургической промышленности в большей степени зависит от состояния и перспектив развития ресурсно-минеральной базы и в этой связи опережающего развития производства продукции горнорудной и металлургической промышленности;

- разработаны механизмы улучшения инвестиционной среды для развития горнодобывающей промышленности Таджикистана. Финансовые механизмы инновационного развития и ускоренной индустриализации горнодобывающей и металлургической промышленности должны базироваться преимущественно на следующих основных направлениях: непрерывный прирост запасов полезных ископаемых за счет организации и развития геологоразведочных работ за счет бюджетного финансирования предварительной разведки и внешнего финансирования детальной разведки; реабилитация неработоспособных предприятий, развитие и расширение производственной деятельности действующих предприятий, а также создание новых предприятий с передовой технологией переработки полезных ископаемых с целью получения конечной продукции; удовлетворение потребностей металлообрабатывающих и машиностроительных предприятий в черных, цветных, драгоценных и редких металлах в целях увеличения номенклатуры продукции для удовлетворения потребностей отечественных потребителей; обеспечение импорта и экспорта конечной продукции с высокой добавленной стоимостью;

- научно обоснована эффективность корпоративного управления в формировании инвестиционной привлекательности и улучшении инвестиционной среды, а также предлагается внедрить на предприятиях горнодобывающей отрасли принципы корпоративного управления, обеспечивающие прозрачность финансового управления.

Положения исследования, выносимые на защиту:

- теоретико-методическое обоснование подходов к обеспечению инновационного развития и инвестирования экономики и предложенное авторское определение понятия инвестиционного среды;

- определены важнейшие составляющие инвестиционного среды на современном этапе экономического развития Таджикистана, в том числе в горнодобывающей промышленности;

- оценка современного состояния развития горнодобывающей промышленности страны в целом и в обществе с ограниченной ответственностью таджикско-американского совместного предприятия «Анзоб;
- обоснована перспектива дальнейшего развития горнодобывающей промышленности в Республике Таджикистан и в Обществе с ограниченной ответственностью таджикско-американского совместного предприятия «Анзоб.
- разработаны механизмы укрепления инвестиционной среды для развития горнодобывающей промышленности Таджикистана;
- оценка эффективности корпоративного управления в формировании инвестиционной привлекательности и улучшения инвестиционной среды на предприятиях горнодобывающей отрасли.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в том, что теоретические, методические положения, выводы и рекомендации, представленные в диссертационной работе, способствуют созданию научной и методической основы укрепления инвестиционной среды для развития горнодобывающей промышленности Таджикистана, что имеет большое практическое значение. в целом для развития национальной экономики Таджикистана.

Практическая значимость диссертационной работы основана на использовании ее результатов при разработке нормативно-правовых документов, Министерства промышленности Республики Таджикистан, Государственного комитета по инвестициям и управлению государственным имуществом Республики Таджикистан, Министерства финансов Республики Таджикистан для укрепления инвестиционного среда для развития горнодобывающей промышленности Таджикистана, а также для отечественных и зарубежных исследователей и важные государственные институты Республики Таджикистан связаны с использованием системы укрепления инвестиционного пространства. для развития горнодобывающей промышленности Таджикистана.

Отдельные положения исследования могут быть использованы при проведении курса лекций по дисциплинам «Организация производства», «Инвестиционный менеджмент», «Инвестиционный менеджмент» по экономическим и техническим специальностям среднего и высшего профессионального образования.

Достоверность результатов исследований. Достоверность исследования подтверждается привлечением научно-экспериментального продукта, углубленными данными, необходимым объемом исследовательских материалов, обработкой и анализом статистических данных, результатами исследования и публикацией научных статей. Выводы и рекомендации основаны на научном анализе результатов теоретических и экспериментальных исследований.

Соответствие научной диссертации паспорту научной специальности. Работа выполнена по следующим разделам паспорта номенклатуры специальностей ученых ВАК при Президенте Республики Таджикистан по

специальности 08.00.04 – Отраслевая экономика (08.00.04.01 – Промышленная и экономика энергетики): п.2. Создание механизмов устойчивого развития экономики отраслей, топливно-энергетического комплекса, машиностроительного, металлургического и других хозяйственных комплексов, предприятий; п. 21. Состояние и перспективы развития топливно-энергетического, машиностроительного, металлургического комплексов; п. 22. Состояние и основные направления инвестиционной политики в топливно-энергетическом, машиностроительном, металлургическом комплексах.

Личный вклад соискателя ученой степени. Все периоды исследования по реализации плана диссертационной работы, особенно выбор темы, ее обоснование и значимость, поставленные цели и задачи, проводились при непосредственном участии автора. Автор способствовал совершенствованию теоретических основ организации, перспектив и механизмов укрепления инвестиционного среды для развития горнодобывающей промышленности Таджикистана. Отдельные результаты диссертационных исследований могут быть широко использованы при разработке стратегических документов и реализации стратегической цели ускоренной индустриализации и программ ее реализации.

Апробация и применение результатов диссертации. Основные результаты и важные положения диссертационных исследований на международных научно-теоретических конференциях, республиканских, а также в конференциях профессоров, преподавателей и сотрудников Национального университета Таджикистана, Национальной академии наук Таджикистана и Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан. Также основные результаты диссертационных исследований в докладах на международных конференциях (Сборник статей международной научно-практической конференции, посвященной «30-летию государственной независимости Республики Таджикистан» по теме обеспечения продовольственной безопасности, усиления экспорта потенциал и защита отечественного производителя, Исфара 2021 г.), республиканская (Республиканская научно-практическая конференция «Свободные экономические зоны и их роль в развитии национальной экономики» (19-20 декабря 2013 г.) Университет предпринимательства и сервиса – Душанбе , 2014) и на университете уровне (по ДМТ в 2011-2022 гг.) и опубликовались на круглых столах.

Материалы диссертации использованы в деятельности: Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан (акт внедрения от 13 февраля 2023 года № 10/2 48), Министерства промышленности и новых технологий Республики Таджикистан (акт внедрения № 15-219 от 3 января 2023 года) и ООО СП «Анзоб» (акт внедрения от 30 июня 2022 года № 158).

Публикации по теме диссертации. Основные результаты диссертационного исследования опубликованы в 11 научных статьях автора общим объемом 12,1 печатных изданий, в том числе 7 статей в рецензируемых журналах рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из списка сокращений, введения, трех глав, заключения, рекомендаций по практическому использованию результатов, использованной литературы, а также списка авторских публикаций и приложений. Диссертация представлена в объеме 208 страниц компьютерного текста, содержит 20 таблицы, 3 рисунка и 3 приложения, список использованной литературы включает 156 источников.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении обоснованы актуальность и уровень разработки темы, цели и задачи, объект и предмет исследования, гипотеза исследования, теоретические и методологические основы, информационная база, достоверность и обоснованность результатов исследования, научная новизна, практическая значимость, подтверждение результатов работы, структура публикации и диссертации обоснованы.

В первой главе диссертации – «Теоретико-методологические основы формирования инвестиционной среды в промышленности» раскрыты сущность и формирование подходов к изучению инвестиционной среды в промышленности, методы и принципы оценки инвестиционной среды в промышленных отраслях, а также зарубежный опыт государственного регулирования инвестиционной среды в горнодобывающей отрасли.

Развитие национальной промышленности в контексте реализации четвертой национальной цели – ускоренной индустриализации экономики страны является одним из стратегических направлений экономической политики государства в среднесрочной и долгосрочной перспективе. В этом контексте в последние годы особое внимание уделяется вопросам развития национальной промышленности, и в связи с этим решением приобретают важное значение теоретические, методологические и практические вопросы устойчивого развития отрасли. Таким образом, реализация Национальной стратегии развития Республики Таджикистан проходила на основе индустриально-инновационного сценария, а по периодичности современный этап развития был признан этапом опережающего инвестиционного развития. При этом привлечение инвестиций и решение его актуальных вопросов считаются основными факторами устойчивого развития всех отраслей национальной экономики, и в этом отношении не исключаются промышленные отрасли.

В условиях рыночной экономики и сложности системы экономических и социальных отношений, повторяемости отраслевых кризисов и негативного воздействия внешних шоков на национальную экономику возникает необходимость укрепления механизма внутреннего производства, где инвестиции считаются одними из ключевых факторов. Глобальная пандемия еще раз доказала, что необходимо обратить внимание на укрепление основ развития национального производства и создать благоприятные условия для привлечения инвестиций. Поэтому, учитывая важность реализации национальных целей и обеспечения устойчивого развития промышленности Республики Таджикистан, особое внимание следует уделить инвестиционному климату отраслей

промышленности, принять меры по привлечению капитала и укреплению инновационной деятельности предприятий отрасли.

Анализ показывает, что в условиях Республики Таджикистан горнодобывающая промышленность является одной из приоритетных и стратегических отраслей, и в последние годы ее развитию уделяется особое внимание. Отличием этой отрасли от других отраслей является то, что все предприятия отрасли организуются и обновляются на основе иностранных инвестиций, причем на примере этой важной отрасли роль инвестиционной среды чрезвычайно велика. В связи с этим изучение теоретических и методологических основ формирования инвестиционной среды в отраслях, в том числе добывающей, имеет большое значение и позволяет предложить научно обоснованные разработки в части ее укрепления.

Развитие инвестиционной деятельности в отраслях экономики всегда занимало центральное место в экономической мысли. Опыт показывает, что инвестирования является важным элементом экономического развития. Анализ работ, посвященных исследованию теории инвестиций, показал, что при определении экономической природы инвестиций преимущественно обращают внимание на финансовую природу инвестиций, в то же время исключая привлечение реальных активов (зданий, оборудование, патенты и т. д.).

С учетом анализа концептуальных основ формирования и развития основных понятий инвестиционных отношений можно предложить следующую структуру понятия инвестиционной среды (рис. 1.).

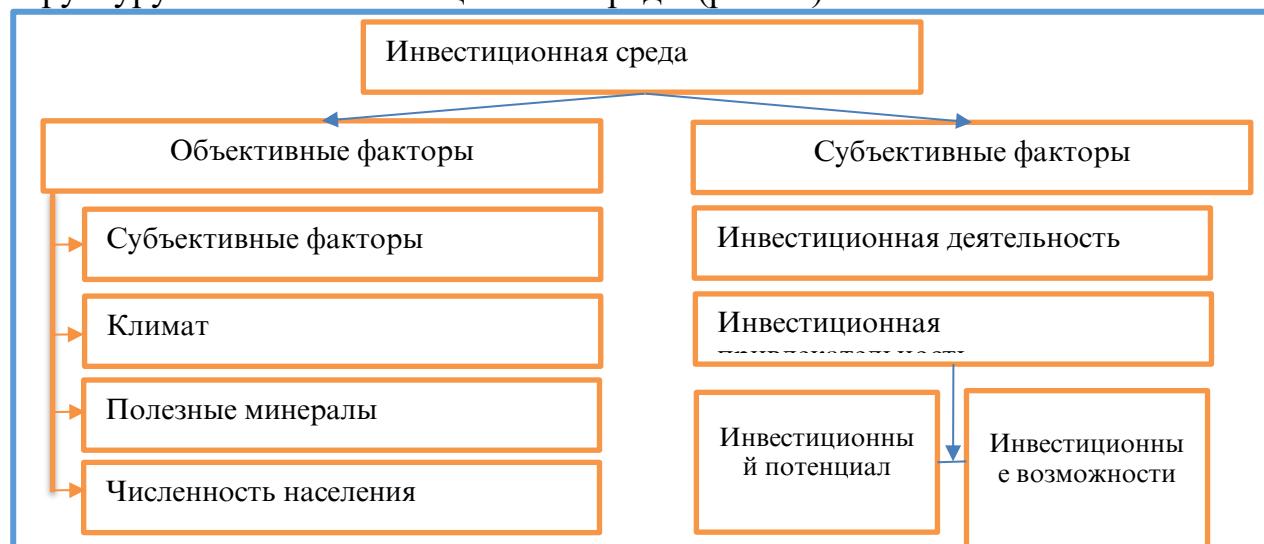

Рисунок 1. - Концептуальная структура понятия инвестиционной среды

Источник: разработано автором

Концептуальный и методологический анализ позволил автору обосновать, что формирование инвестиционного среды в горнодобывающей промышленности на уровне национальной экономики находится во взаимосвязи с основными компонентами, включающая такие элементы как глобальный, региональный и внутренний уровни (рис. 2).

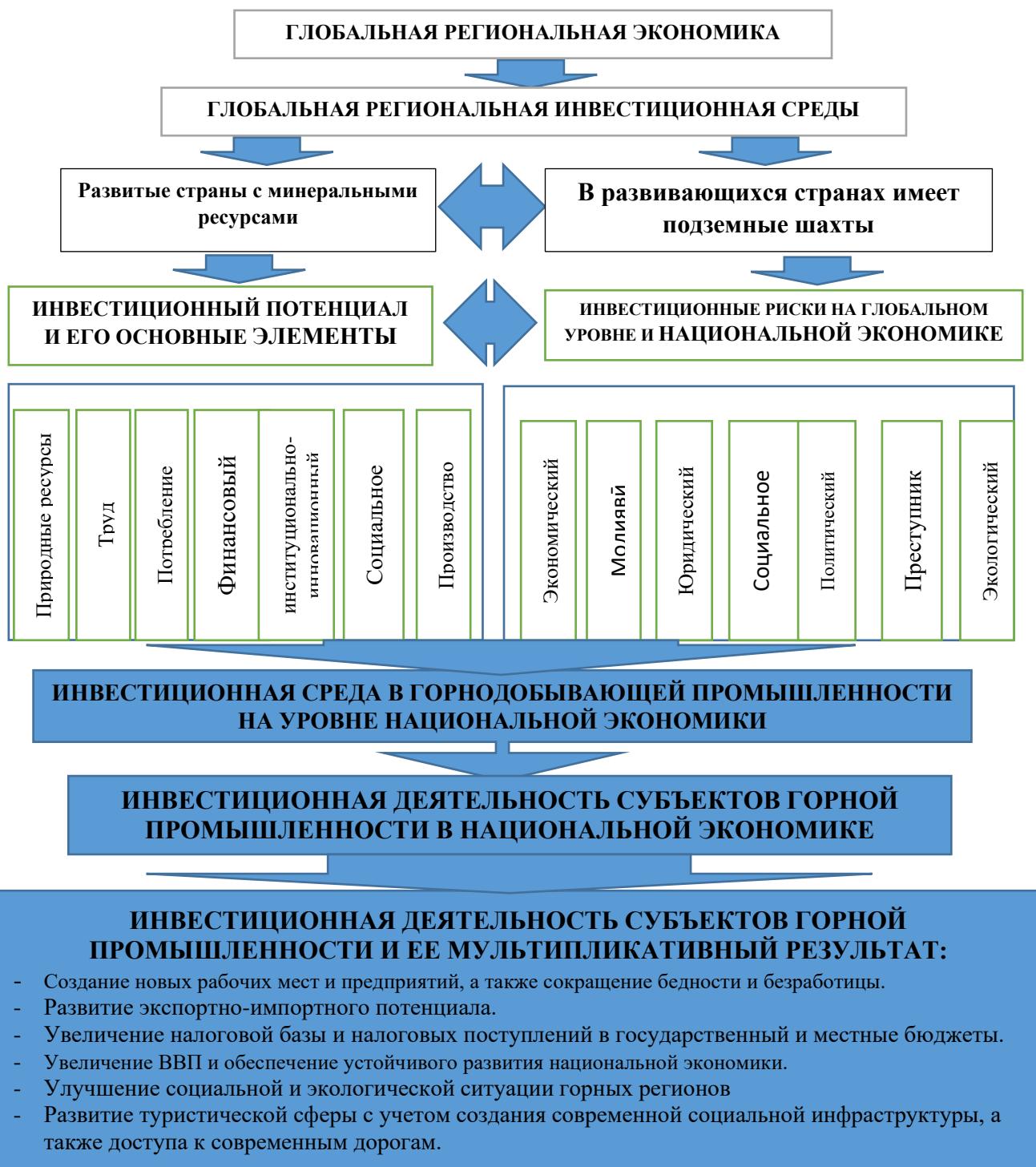

Рис. 2. - Теоретическая схема взаимосвязи понятий инвестиционной среды, инвестиционного потенциала, инвестиционного риска, инвестиционной деятельности и ее результатов на глобальном, региональном и национальном экономическом уровнях.

Источник: разработано автором на основе: Литвинова, В.В. Инвестиционная привлекательность и инвестиционный климат региона. [Текст] / В.В. Литвинова // Финансовый университет. - 2013. - 116 с.

По мнению автора, “инвестиционная среда – это совокупность конкретных условий каждой страны, ее конкретной сферы, которая является основой успешного экономического развития как в настоящее время, так и в будущем, и способствует улучшению социально-экономических показателей развития

страны, отдельных её отраслей, увеличению их вклада в ВВП, повышению уровня благосостояния населения”.

То есть, понятие “среды” более шире и объемнее по содержанию по сравнению с понятием “климат” учитывая, что первое включает дополнительно влияние глобальных и региональных факторов и условий, тогда как климат ограничен учетом влияния только краткосрочных местных факторов и условий. Поэтому, формирование и создание благоприятной инвестиционной среды в горнорудной промышленности происходит в условиях конкуренции за привлечение иностранных инвестиций в данную отрасль с другими глобальными и региональными субъектами виде развитых и иных развивающихся стран, с учетом развития приоритетных отраслей в рамках национальной экономики.

В целом важность формирования инвестиционной среды заставляет не только зарубежных, но и отечественных ученых заниматься новыми путями и методами решения инвестиционных задач в национальной экономике. Здесь важное место занимает создание благоприятной инвестиционной среды с учетом глобальных, региональных, отраслевых и корпоративных факторов. Создание благоприятной среды для дальнейшего развития инвестиционной деятельности не только в отрасли, но и в развитии других субъектов, связанных с регионом и национальной экономикой в целом.

Важнейшими факторами, которые учитываются при определении благоприятной среды для инвестиций в промышленность за рубежом, являются: тенденции динамики рынка, в том числе анализ наличия спроса на продукцию отрасли как на внешнем рынке, так и на внутреннем рынке в среднесрочная и долгосрочная перспектива; инновации и технологический прогресс в промышленности; финансовые показатели компаний отрасли; мировые тенденции; конкурентная среда; доступ к инструментам хеджирования и страхования. Возможности не только определения инвестиционных рисков, включая оценку потенциальных потерь материальных и других инвесторов, но и возможности их снижения в рамках доступа к инструментам хеджирования и страхования на мировом, региональном и внутреннем финансовом рынке. Наличие последнего позволяет способствовать улучшению благоприятного инвестиционного климата страны в целом и в изучаемой сфере.

Таким образом, использование правительством, министерствами и промышленными компаниями преимуществ мирового опыта является относительно новой тенденцией в развитии национальной и отраслевой экономики. Этот опыт и преимущества его использования, как правило, зависят не только от отраслевой принадлежности производителей, но и в целом связаны с совершенствованием управления на национальном и отраслевом уровнях, что способствует развитию отрасли и увеличению следует стимулировать увеличение их доли в ВВП комплексным методом, а также на основе формирования инновационной базы.

Во второй главе диссертации - «Анализ современного состояния развития горнодобывающей промышленности и оценка ее инвестиционной среды в Республике Таджикистан» проведена оценка ресурсного потенциала

горнодобывающей промышленности Таджикистана и динамики привлечения инвестиций для создания предприятий горнодобывающей промышленности, а также проведен анализ и дана оценка инвестиционной среды в горнодобывающей отрасли Республики Таджикистан.

Анализ автора показал, что в последние годы на основе реализации стратегии ускоренной индустриализации страны создано большое количество промышленных предприятий, в этом контексте созданы новые предприятия в горнодобывающей отрасли с привлечением иностранных инвесторов, действующие предприятия были реконструированы (табл. 1)

Таблица 1. - Число промышленных предприятий по отраслям промышленности Республики Таджикистан в 2015-2022 гг.

Показатели	Годы							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Вся промышленность	2310	2043	1999	2161	2164	2283	2397	2802
Добыча промышленность	214	232	229	249	250	264	291	303
В том числе:								
Добыча энергетических материалов	34	31	29	30	26	24	29	27
Добыча неэнергетических материалов	180	201	200	219	224	240	262	276
Обрабатывающая промышленность	2071	1772	1732	1806	1746	1846	1927	2318
Производство и распределение электроэнергии, воды, газа и тепла	25	39	38	106	168	173	179	181

Источник: Промышленность Республики Таджикистан. Статистический сборник. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан. Душанбе, 2023. – с. 19.

Анализ данных таблицы 1 показывает, что в период 2015-2022 гг. в сфере минерально-добычающей промышленности создано 89 новых промышленных предприятий, большая часть из них относится к добыче неэнергетических материалов. Анализ показывает, что в последние годы в регионах страны создаются предприятия горнодобывающей промышленности, и по этой причине доля горнодобывающей промышленности в общем объеме промышленной продукции увеличивается. Например, в районе Восточной Дуоабы Айнинского района с привлечением иностранных инвестиций создано одно из крупнейших предприятий горнодобывающей отрасли ООО «Горнодобывающая промышленность ТВЭА Душанбе». Данное предприятие создано на общей площади 1200 га и осуществляет добычу полезных ископаемых на рудниках «Верхние Кумарги» и «Дубай Шарки».

Устойчивое развитие горнодобывающей промышленности в Республике Таджикистан обеспечено преимущественно на основе привлечения иностранного капитала и создания совместных предприятий. Учитывая приоритеты отрасли, основные показатели горнодобывающей отрасли в последнее время имеют положительную динамику. лет, и в целом эта отрасль занимает центральное место в структуре национальной промышленности (табл. 2.).

Таблица 2. - Основные показатели горнодобывающей промышленности Республики Таджикистан за 2020-2022 гг.

Показатели	Число предприятий, един.			Объем выпускаемой продукции (млн. сомонӣ)			Число занятых (тысяч чел.)		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Промышленность – всего	2283	2397	2802	30890	38829	43025	84,3	85,3	86,3
Добычающая промышленность	264	291	303	4309	8409	8905	12,6	13,6	12,8
в т.ч. добыча энергетических материалов	24	29	27	429	485	582	1,9	2,3	2,3
Добыча неэнергетических материалов	240	262	276	3879	7924	8323	10,7	11,2	10,5

Источник: Четвертый Национальный отчет о реализации инициативы прозрачности в добывающих отраслях в Республике Таджикистан за 2019-2021 гг.. <https://pbo.eiti.tj/otchyetii-ipdo-tadzhekeestana> Промышленность Республики Таджикистан. 2023. Стр.19. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан.

Анализ таблицы 2. показывает, что за последние годы увеличилось количество предприятий горнодобывающей отрасли, в том числе по направлению добычи топливных материалов, а за анализируемый период объемы добычи угля, топливных материалов, полезных ископаемых, содержащих железо и других горнодобывающих секторах также увеличился с 4309 млн. сомони 8905 млн. сомони.

Среднегодовая численность занятых в промышленности выросло за рассматриваемый период с 84,3 до 86,3 тыс. человек, или на 2,0 тыс. человек, тогда как согласно прогнозам численность прогнозировалось увеличить до 85,0 тыс. человек.

Одним из стабильных шагов в развитии горнодобывающей отрасли страны является создание ООО «ТВЭА Душанбинская горнодобывающая промышленность» в Кумаргинском районе Айнинского района. Золотосеребряный аффинажный завод «ТВЭА Душанбе» построен на площади 45,2 га, стоимость его проекта составляет 4 миллиона долларов США. На заводе рудный концентрат перерабатывается химическими растворами в две стадии и получают чистое золото и серебро. Производственная мощность предприятия

равна 4 тоннам золота и 1 тонне серебра в год. Сейчас в предприятие постоянной работой обеспечены 30 человек. Большую роль в развитии горнодобывающей промышленности страны также играет открытие горнодобывающего предприятия закрытого акционерного общества «ТАЛКО Золото». Закрытое акционерное общество «ТАЛКО Золото» на основании разработанного проекта и плана обогащение руды флотационным методом производить 5 тыс. тонн в сутки и 1,5 млн тонн в год. При этом годовой объем добычи золотой руды составляет 2,2 тонны, а сурьмяной – 21 тысяча тонн.

При этом в целях увеличения минерально-сырьевой базы проводятся геологоразведочные и геологические работы, направленные на увеличение ресурсов, с использованием различных источников, а также финансирования из государственного бюджета; из средств самих горнодобывающих компаний по договорам со специализированными геологическими организациями; за счет средств предприятий, использующих собственные ресурсы, прямые иностранные инвестиции и т.д. (таблица 3)

Таблица 3. - Показатели финансирования сферы геологии по Республике Таджикистан за 2011-2021 годах, тыс. долларов США, в тыс. сомони в текущих ценах

Источники финансирования	2011	2015	2019	2020	2021
Госбюджет, в тыс. сомони	3 200	11 000	14400	10080	11000
Госбюджет, тыс.долл. США	694	1 784	1032	978,6	1063,8
За счет договорных работ, тыс. сомони	9 871	12 881	14918	13450	12670
За счет договорных работ, тыс. долл. США	2 141	2089	1589	1306	1225,3
Иностранные инвестиции, тыс. долл. США	19 576	62 932	36	0	0
Всего, тыс. в долл. США, в том числе в %	22411	66805	3116	2772	2289,1
- из госбюджета	3,1	2,7	47,8	52,9	46,5
- договорные работы	9,6	3,1	51,00	47,1	53,5
- иностранные инвестиции	87,3	94,1	1,2	0	0
Соотношение иностранных инвестиций к бюджетным инвестициям	28,2 раз	37,4 раз	2,3%	0	0

Источник: данные Главное управление геологии при Правительстве Республики Таджикистан; Статистический сборник внешнеэкономической деятельности в 2011-2021 гг. и авторские расчеты.

Анализ таблицы 3 показывает, что источники финансирования поиска и разработки недр за счет организации и развития геологоразведочных работ Главного управления геологии при Правительстве Республики Таджикистан на 2015-2022 годы незначительны, находятся в пределах от 0,75 до 1,0% от общего

объема производимой продукции отрасли промышленности. Несмотря на это, за счет привлечения прямых иностранных инвестиций наблюдаются тенденции как роста объемов, так и доли промышленной продукции в ВВП страны (таблица 4).

Таблица 4. - Динамика объема и доли промышленной продукции в ВВП за период 2015-2022 гг., в млн. сомони, в %

Показатели	2015	2019	2020	2021	2022
ВВП, в млн. сомони	48401,6	79109,8	82543	101076	115739
в % к предыдущему году,	106,13	114,91	104,34	109,2	108,0
Объем промышленности, в млн. сомони, в том числе	12196	27613,1	30890	38829	43025
в % к предыдущему году,	115,77	115,56	111,87	122,0	115,4
Добывающая промышленность, млн. сомони	1640	4853	4309	8409	8906
в % к предыдущему году,	116,98	103,56	88,79	204,23	105,0
Обрабатывающая промышленность, млн. сомони	8006	15952	19054	22313	26497
в % к предыдущему году,	115,05	117,98	119,45	117,1	118,7

Источник: Промышленность Республики Таджикистан 2023. Статистический сборник Душанбе, 2023. – с. 14

Анализ таблицы 4 показывает, что объем ВВП за период 2015-2022 увеличился с 48,4 млрд. сомони до 115,7 млрд. сомони или в 2,4 раза, объем промышленной продукции увеличился с 12,2 до 43,0 млрд. сомони, или в 3,5 раза. Соответственно, доля промышленности выросло с 25,2 % до 37,4 % или 12,2 п.п. тогда как по целевым показателям ежегодный темп роста промышленного производства должен был составить 10,0%, или же за 4 года в целом 146,0%, фактически он вырос в 3,5 раза.

За рассматриваемый период доля добывающей промышленности выросла с 13,4% в 2015 г. до 20,7 %, или на 7,3 п.п. При этом доля обрабатывающей промышленности за данный период сократилась с 65,6 до 61,6 ,6%, или на 4,0 п.п. Однако, согласно прогнозов доля обрабатывающей промышленности ожидалась на уровне 67,7%. Как показал анализ, основным источником инвестиционного развития добывающей промышленности, при недостаточной прибыльности хозяйственно-финансовой деятельности предприятий отрасли в целом, выступило привлечение прямых иностранных инвестиций в горнорудную отрасль, как следствие улучшения инвестиционной среды. Предприятия же обрабатывающей промышленности сильно ограничены как в привлечение иностранных инвестиций в нее, так и банковских кредитов. Так, реализованные меры по созданию благоприятной инвестиционной среды для иностранных

инвесторов обеспечили развитие горнодобывающей отрасли в 2015-2022 годах (таблица 5).

Таблица 5. - Динамика развития производства предприятий черной и цветной металлургии Таджикистана в период 2019-2022 гг.

Показатели	Ед. измерения	2019	2020	2021	2022
Производство продукции	млн. сомони	3900,2	4358,8	4567,1	8764,8
Реализация продукции	млн. сомони	3898,3	4320,4	4564,3	8092,8
Численность работников	человек	11223	11295	11372	8313
Средняя зарплата	сомони	1894	1924	1943	2332
Сумма инвестиций	млн. сомони	403,2	405,1	381,9	7183,2
Производительность труда (строка 1: строка 3)	тысяч сомони	347,5	386,0	401,6	1054,3

Источник: рассчитано по: Промышленность Республики Таджикистан. 2023. - Производство продукции промышленных предприятий в денежном и натуральном выражении. С. 2, 125. и Ежегодник Республики Таджикистан 2023. С.575.

Анализ таблицы 5 показывает, что все вышеперечисленные показатели развития отрасли имеют динамику роста (производство и реализация продукции, численность работников и их заработка, а также производительность труда, включая рост объемов инвестиций) за период 2019-2022 гг., что свидетельствует о формировании благоприятной инвестиционной среды на современном этапе, что отразилось на улучшение основных показателей развития отрасли, включая развитие экспортного потенциала отрасли. Так, объемы экспорта продукции горнодобывающей промышленности растут и составляют стратегическое направление развития предприятий отрасли (табл. 6).

Таблица 6. Динамика экспорта продукции добывающей промышленности Таджикистана за 2019- 2022 гг., тыс. долларов США

Страны	2019	2020	2021	2022	2022 /2019, в %
Казахстан	207 191	140 088	327 605	432 612	2,0 раз
Китай	26 204	13 880	11 517	222 931	в 8,5 раз
Узбекистан	56 779	3 651	141	30 813	54,3
Нидерланды	2 389	986	3 949	1749	73,2
Пакистан	299	36	389	-	-
Всего	292 862	158 641	343 601	688105	2,4 раза

Источник: расчеты автора на основе Статистического сборника: «Внешнеэкономическая деятельность» 2023 / Агентство по статистике при Правительстве Республики Таджикистан. С.180, 229, 316, 404, 443.

Анализ таблицы 6 показал, что экспорт минеральных концентратов увеличился с 292,8 млн. долларов США в 2019 году до 688,1 млн. долларов США в 2022 году, или в 2,4 раза. Экспорт горнодобывающей продукции в основном осуществляется в такие страны, такие как Казахстан, Узбекистан, Россия, Китай, Нидерланды и Пакистан. В том числе, сурьмяная руда экспорттировалась в основном в Голландию и Китай; медь, цинк и свинец - в Казахстан.

Дальнейшее развитие горнодобывающих предприятий требует промышленного освоения и воспроизводства минерально-сырьевой базы, которое характеризуется тем, что недостаточно проводиться геологоразведочные работы, геологический поиск ведется в узких рамках отдельных участков с высоким прогнозным потенциалом полезных ископаемых (часть правобережья Зеравшанской долины, Матчинский район, ГБАО, РРП), сокращением сырьевой базы действующих компаний, занимающихся добычей золота и серебра (СП “Апрелевка”, Кызылчеку, Бургунда), свинцово-цинковых и свинцово-серебряных полезных ископаемых (рудники «Пайбулак» и «Конимансур Шарки»), низким уровнем использования нерудных материалов и недостаточной глубиной переработки руды снижающие эффективность горнорудных предприятий и их инвестиционную привлекательность.

В третьей главе диссертации – «Основные направления улучшения инвестиционной среды для развития горнодобывающей промышленности Республики Таджикистан» определены приоритеты улучшения инвестиционной среды в контексте добычи полезных ископаемых и горнодобывающей отрасли, включая формирования системы корпоративного управления на предприятиях горнодобывающей промышленности.

Автором выявлено, что национальные (СНР 2030, ПСР 2021-2025) и отраслевые программы по развитию горнодобывающей промышленности не позволяют в полной мере эффективно использовать существующие мощности по добыче и переработке руд цветных и черных металлов, а также ввести дополнительные мощности по углубленной переработке сырья и производству конечной продукции. Так, сумма инвестиций в горно-металлургические проекты в ближайшие пять лет должна составить 3,1 млрд. сомони, что позволит создать дополнительно 11 353 рабочих мест (табл. 7).

Таблица 7. - Прогноз объема инвестиций в горно-металлургические проекты в 2020-2025 гг. (тыс. сомони)

Перечень предприятий	Сумма инвестиций
ООО «Таджикистана-Китайская горнопромышленная компания»	472500,0
ООО "Зарафшан" совместное предприятие	283500,0
Акционерное общество открытой формы "Адрасмонский горнодобывающий комбинат"	283500,0
ООО «Анзобская металлургическая компания»	47250,0
Закрытое акционерное общество "Талко Голд"	1786600,0
ООО «Броадтек Тоҷикистон Майнинг Инвестмент лимитед»	31000,0
Другие инвестиции	229250,0
Итого	3 133 600,0

Источник: Показатели программ развития промышленных предприятий и Стратегия развития промышленности Республики Таджикистан на период до 2030 года.

Данные таблицы 7. свидетельствуют об увеличении прогноза объема инвестиций в горно-металлургические проекты в 2020-2025 гг. Кроме того, выявлено, что национальные (НСР 2030, СПР 2021-2025) и отраслевые программы развития горнодобывающей промышленности не позволяют эффективно использовать существующий минерально-сырьевой потенциал и обработка черной и цветной металлургии, так как необходимо развивать дополнительный потенциал, которая позволяет превращение сырья в конечную продукцию.

Так, в результате реализации НСР - 2030 и СПР 2021-2025 и привлечения инвестиций в горнодобывающую промышленность предполагается достичь следующих результатов:

- выйти на проектную мощность 50 тыс. тонн свинца в год на металлургическом предприятии ООО «Таджикистан-Китайский горнопромышленный комплекс»;
- строительство и ввод в эксплуатацию технологических линий по производству цинка и меди мощностью 50 тысяч тонн цинка и 5000 тонн меди в год на металлургическом заводе ООО «Таджикистан-Китайская горнопромышленная компания»;
- строительство и эксплуатация технологической линии по производству меди мощностью 5000 тонн в год ООО СП «Зарафшан»;
- строительство второй очереди производства металлической сурьмы проектной мощностью 2,5 тыс. тонн ООО «Анзобский металлургический комбинат»;
- обновление технологической линии горно-обогатительного предприятия ООО «Бродтек Таджикистан Майнинг Инвестмент Лимитед» по производству свинца и его реализации;
- восстановление производственных мощностей ОАО «Адрасмонский горнодобывающий комбинат»;
- строительства горно-обогатительного комбината Кончочского (Скального) сурьмяно-ртутного месторождения Айнинского района;
- строительства предприятия по добыче и переработке полезных ископаемых вольфрамового рудника «Майхура» в Варзобском районе;
- строительства горнодобывающего и перерабатывающего предприятия на базе железорудного месторождения Чокадамбулок Аштского района и т.д.

Реализация вышеперечисленных мер позволит увеличить производство промышленной продукции предприятий цветной и черной металлургии и производство конечной продукции до 2025 гг. (таблица 8 и 9)

Таблица 8. - Прогноз развития производства предприятий черной и цветной металлургии Таджикистана в период 2022-2025 гг.

Показатели	ед. изм.	2021	2022	2023	2024	2025
Производство товаров	млн. сомони	4567,1	4753,5	4950,6	5165,2	5371,5
Продажа товаров	млн. сомони	4564,3	4750,4	4947,2	5161,5	5367,4

Продолжение таблицы 8.

Показатели	ед. изм.	2021	2022	2023	2024	2025
Количество работников	человек	11372	11439	11471	11483	11545
Средняя заработная плата	сомони	1943	1981	2000	2014	2046
Сумма инвестиций	млн. сомони	381,9	384	360,8	397,7	399,5
Производительность труда (строка 1: строка 3)	тысяча сомони	401,6	415,5	431,5	449,8	465,2

Источник: Расчеты автора с использованием «Стратегии развития промышленности Республики Таджикистан на период до 2030 года» и прогнозных показателей действующих предприятий отрасли.

Так, данные таблицы 8 показывают, что до 2025 года производство товаров достигает 5371,5 млн. сомони, продажа товаров - 5367,4 млн. сомони, количество работников – 11545 человек, средняя заработная плата – 2046 сомони, сумма инвестиций - 399,5 млн. сомони и производительность труда - 465,2 тыс. сомони.

Таблица 9. - Прогноз развития производства конечной продукции на горнодобывающих предприятиях до 2025 г.

Список компаний	Список продукции	2021	2022	2023	2024	2025
ООО «Таджикистана-Китайская горнопромышленная компания»	свинцовый концентрат концентрат цинка концентрат меди металлические плавки	86700 174900 9540 38465	86920 178200 9720 42312	87100 181500 9900 46543	87500 184800 10080 50000	87500 184800 10080 50000
ООО «Анзобский горнорудный комбинат»	концентраты сурьма	60161	60462	60764	60068	61373
ООО «Анзобская металлургическая компания»	металлическая сурьма	2775	2806	2816	2837	2865
АО «Адрасмонский горно-обогатительный комбинат»	свинцово-серебряный концентрат	5400	6300	7200	8100	9000
ООО «Таджикский металлургический комбинат»	Строительная арматура Металлический уголок Металлические провода	43,0 15,0 12,0	44,0 15,0 12,0	45,0 16,0 14,0	45,0 16,0 14,0	45,0 16,0 14,0

Источник: Расчеты автора с использованием «Стратегии развития промышленности Республики Таджикистан на период до 2030 года» и данных показателей перспектив действующих предприятий отрасли.

Так данные таблицы 9 показывают, что до 2025 года объем продукции ООО «Таджикистано-Китайская горнопромышленная компания» достигает 332380 млн. сомони, ООО «Анзобский горнорудный комбинат» - 61373 млн. сомони, ООО «Анзобская металлургическая компания» - 2865 млн. сомони, АО «Адрасмонский горно-обогатительный комбинат» - 9000 млн. сомони и ООО «Таджикский металлургический комбинат» - 75 млн. сомони.

Однако, учитывая, вышеперечисленные ранее проблемы и новые требования автором предложены дополнительных меры по улучшению инвестиционной среды для комплексного развития горнодобывающей отрасли и промышленности в целом.

Также основными стратегическими показателями развития черной и цветной металлургии являются внедрение инноваций по созданию предприятий полного цикла и содействие технологической модернизации действующих предприятий на основе инновационных технологий, обеспечение привлекательных условий для прямых инвестиций.

Для дальнейшего развития добычи золота в Таджикистане предполагается использование разрозненных золотых приисков в районах Хунукоб, Сарыгор, Кафирбача, Пенджикент, Мастчох, Ягноб, Возгина, Обиравнов, Дулоби Сангов с применением современных методов укрепления инвестиционной среды для привлечения внутреннего капитала и отечественных трудовых ресурсов должно быть полностью реализовано.

Следует подчеркнуть, что важным является и формирование эффективной системы корпоративного управления на горнодобывающих предприятиях. Так, анализ деятельности ООО СП «Анзоб» показал, что формирование эффективной системы корпоративного управления должен реализовываться с использованием передового опыта. Стремление сохранить текущие конкурентные позиции, расширять и изменять рынки сбыта, налаживать партнерские отношения с новыми партнерами, особенно в современных условиях, требует постоянного совершенствования корпоративной стратегии устойчивого развития, которая рассматривается как совокупность эффективных решений управленческих задач.

В рамках изучения структуры управления ООО СП «Анзоб» установлено, что система управления данного предприятия требует совершенствования. На наш взгляд, в контексте проблем формирования системы корпоративного управления горнодобывающих предприятий, определенных в данном разделе, стоит также выделить особенности государственного корпоративного управления в отдельные периоды акционерного развития.

На взгляд автора, понятие корпоративного управления выступает как система организационно-управленческих отношений и состоит из определенных элементов: организация взаимодействия между акционерами, руководителями компании и другими заинтересованными лицами; организация деятельности органов государственного управления; организация корпоративного контроля в целях эффективной деятельности общества и реализации прав акционеров. Структура взаимосвязей современной системы корпоративного управления представлена автором отражена на рис. 3.

Рисунок 3. - Структура взаимосвязей системы корпоративного управления

Источник: разработано автором.

Как видно из рисунка 3. система корпоративного управления является важным фактором эффективной работы предприятия и формирования его инвестиционной привлекательности.

В зависимости от эффективного формирования корпоративного управления на предприятиях горнодобывающей отрасли может обеспечить значительный финансовый эффект, снизить затраты на привлечение капитала и обеспечить увеличение притока инвестиций.

В совокупности авторские рекомендации по улучшению инвестиционной среды в контексте развития добычи полезных ископаемых и горнодобывающей отрасли, включая формирования системы корпоративного управления на предприятиях горнодобывающей промышленности позволяют использовать существующие резервы для устойчивого и эффективного ее развития, как основы ускоренного развития промышленности и национальной экономики страны в целом.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Основные научные результаты диссертации:

1. Предложено авторское определение понятия инвестиционной среды. По мнению автора, «инвестиционная среда – это совокупность конкретных условий каждой страны, ее конкретной сферы, которая является основой успешного экономического развития как в настоящее время, так и в будущем, и способствует улучшению социально-экономических показателей развития страны, отдельных ее отраслей, увеличению их вклада в ВВП, повышению уровня благосостояния населения». Определены важнейшие составляющие инвестиционной среды в горнодобывающей промышленности и отмечено, что на модернизацию промышленности республики влияют следующие виды инвестиций: физический капитал (оборудование, машины, здания и т.п.); человеческий капитал, главным образом, как расходы на образование и методы управления обучением; технологический капитал в форме финансирования исследований; [1-А, 6-А];

2. Все факторы производства имеют определенную стоимость и, попадая в производство, могут быть названы инвестиционными. По сути, инвестиции – это деньги и другие активы, имеющие такую же ценность, как деньги: срочные депозиты, акции, акции, ценные бумаги, автомобили, оборудование, лицензии, интеллектуальная собственность, размещенные с целью получения прибыли или достижения положительного эффекта. коммерческие объекты. Инвестиционную среду можно рассматривать как совокупность политических, правовых, экономических, социально-демографических, технологических, географических и экологических факторов, которые привлекают или отпугивают потенциальных инвесторов, а также наличие производственной и социальной инфраструктуры [1-А, 11-А];

3. Рассмотренный опыт развития таких стран мира, как США, Великобритания, Германия, а также других стран (Казахстан), позволил сделать вывод, что на модернизацию промышленности республики влияют такие виды инвестиций: инвестиции в физическом капитале (оборудование, машины, здания и т.п.); в человеческий капитал, главным образом, как расходы на образование и обучение методам управления; технологическому капиталу в виде финансирования научных и исследовательских работ. [3-А, 9-А];

4. Более 93% территории Таджикистана составляют горы и предгорья, которые представлены множеством месторождений полезных ископаемых. В недрах республики открыто, изучено и частично подготовлено к промышленному освоению более 600 рудников и 800 видов месторождений полезных ископаемых. Их эффективное использование является требованием времени. Чтобы начать добычу этих ресурсов и получить конечную продукцию, Главное управление геологии республики проводит геологические изыскания. В настоящее время выявлены сотни месторождений цветных, редких и драгоценных металлов. На базе открытых и разрабатываемых месторождений Таджикистана функционирует ряд горнодобывающих и перерабатывающих предприятий, в годы национальной независимости с привлечением

иностранных капиталов были созданы совместные горнодобывающие предприятия. [4-А, 8-А];

5. Важную роль в развитии промышленности в последние годы играет горнодобывающий сектор, его доля в общем объеме производства промышленной продукции выросла с 12,9% в 2012 году до 19,6% в 2018 году или на 6,7 процентных пункта. Объем производства неэнергетических материалов в горнодобывающей промышленности в 2018 году составил 4355,2 млн сомони, что по сравнению с 1991 годом этот показатель увеличился на 1115 млн сомони или в 3,9 раза. Доля производства неэнергетических материалов в добывающем секторе горнодобывающей промышленности в общем объеме промышленной продукции выросла с 11,7% в 2012 году до 18,2% в 2018 году или на 6,5 процентных пункта. Доля горнодобывающего сектора в структуре ВВП в 2012 году составила 3,4%, в 2018 году – 6,8% и увеличилась на 3,4 процентных пункта (в два раза). В частности, доля производства неэнергетических материалов в структуре ВВП, равная в 2012 году 3,1%, в 2018 году увеличилась на 3,2 процентных пункта и составила 6,3% или 2,2% [5-А, 7-А];

6. Учитывая экологические требования и прогресс науки и техники, устойчивое развитие отрасли, объем инвестиций недостаточен, и автором диссертации были предложены конкретные меры по укреплению инвестиционной среды, что привело к увеличение иностранных и внутренних инвестиций в 2- раза увеличится в 3 раза. При этом, если согласно Программе ускоренной индустриализации Республики Таджикистан на 2020-2025 годы, перспектива привлечения инвестиций для производства продукции добывающих отраслей составляет от 914,5 млн.долл. В 2019 году сумма была увеличена до 399,5 млн в 2025 году. сомони снизились, что определено почти в 3 раза (таблица 3.8), по предложению автора должно быть до 2 млрд. сомони. сумма увеличится с учетом использования внешних и внутренних источников [6-А, 9-А].

Рекомендации по практическому использованию результатов:

1. Для достижения этих целей необходимо решение следующих важных задач: поэтапное и всестороннее изучение недр с целью расширения ресурсной и минеральной базы; выбор площадей и обеспечение на них геологоразведочных работ с целью открытия месторождений глинозема, драгоценных, цветных и редких металлов, железа и флюорита, сырья для химической промышленности и т.п.; создание благоприятной среды для инвестирования и лицензирования (лицензирования) в условиях крайне ограниченного бюджетного финансирования привлечения прямых иностранных инвестиций; реализация мероприятий, направленных на удовлетворение промышленной потребности в полезных ископаемых и обеспечение увеличения подтвержденных запасов полезных ископаемых; обеспечение и организация подготовки, переподготовки и повышения квалификации специалистов отрасли; ведение единой системы фонда геологической информации и др. [1-А, 7-А];

2. Дальнейшее развитие горно-металлургической промышленности должно базироваться на следующих условиях: - налаживание производства металлов свинца, цинка, сурьмы, ртути и меди путем введения новых мощностей

по глубокой переработке их концентратов; разработка и использование научных достижений, внедрение новых технологий использования месторождений алюминия; увеличение объема и номенклатуры ювелирных изделий из драгоценных металлов с использованием ювелирных камней из местного сырья; расширение научно-исследовательских исследований, расширение геологоразведочных и геологических работ по открытию запасов драгоценных, цветных, черных и редких металлов [2-А, 8-А];

3. К основным задачам улучшения состояния добычи драгоценных, цветных, черных и редких металлов относятся следующие меры: - упрощение выдачи разрешений на малые рудники по классификации запасов полезных ископаемых и ожидаемых полезных ископаемых; обеспечение выгодных кредитных условий для производителей; создание юридическими лицами горнодобывающих артелей для добычи драгоценных металлов и камней; организация и увеличение количества точек скупки драгоценных металлов; организация государственного контроля компетентными органами отрасли за соблюдением правовых норм о порядке добычи и доставки драгоценных металлов в места закупок; ежегодная выдача драгоценных металлов ювелирным предприятиям в рамках производственной потребности; определение доли экспорта драгоценных металлов для предприятий с целью ввоза иностранной валюты; налаживание добычи драгоценного металла методами добычи и добровольной сдачи. [2-А, 9-А];

4. Для активизации инвестиционной политики прежде всего необходимо с научной и экономической точки зрения обосновать принципы отбора, на основе которых каждое предприятие может выбирать инвестиции по приемлемым для его условий методам. Необходимо, чтобы компания могла свободно выбирать инвесторов и продавать свою продукцию в рамках нормативной базы. На наш взгляд, для обеспечения притока крупных инвестиций в промышленность республики целесообразно использовать опыт Казахстана и Кыргызстана, ввести возможность проведения конкурса (тендера) на закупку и инвестирование, а также предоставить иностранным право инвесторов на управление промышленными предприятиями, находящимися в состоянии кризиса. Иностранных инвесторов следует приглашать к работе с теми компаниями, которые им интересны и с которыми отечественные инвесторы не смогут работать в ближайшем будущем. [3-А, 7-А];

5. Приоритетными направлениями улучшения инвестиционной среды являются: - реформирование мер политики, направленных на улучшение общей инвестиционной среды в Таджикистане; дальнейшее упрощение налогообложения и налогового администрирования, проверок, лицензирования и лицензирования, доступа к кредитам, земле, регулирования внешней торговли, обеспечения исполнения контрактов, разрешения банкротств и развития инфраструктуры поддержки бизнеса. [5-А, 10-А];

6. Можно выделить следующие рекомендации для дальнейшего развития финансового сектора, как важной предпосылки улучшения инвестиционной среды. К числу основных приоритетов и направлений деятельности по решению

вопросов относятся: создание институциональных основ устойчивого и превентивного развития финансового сектора как системы внутренних сбалансированных секторов; повышение конкурентоспособности финансового сектора; диверсификация каналов финансирования национальной экономики и расширение перечня предлагаемых финансовых инструментов, особенно для хеджирования и страхования финансовых рисков; продолжение формирования мегарегулятора финансового сектора; повышение эффективности деятельности Фонда гарантирования вкладов банков, в том числе расширение его полномочий в направлении реализации активной профилактической политики по контролю за безопасной деятельностью депозитных организаций (банков и малых кредитных организаций), расширение перечня застрахованных вкладов, особенно частных средств малые и средние предприятия и частные предприниматели [6-А, 7-А];

7. В целях улучшения инвестиционной среды необходимо обеспечить эффективное сотрудничество финансовых институтов и предприятий реального сектора. Необходимо увеличить использование внешних и внутренних источников и добавить в Программу ускоренной индустриализации Республики Таджикистан на 2020-2025 годы перспективы привлечения инвестиций для производства продукции добывающих отраслей и привлечения инвестиций в этот сектор, с учетом необходимости решения экологических, энергосберегающих, цифровизирующих и социальных вопросов должно быть импортировано [5-А, 7-А].

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ В ПУБЛИКАЦИЯХ АВТОРА:

а) публикации в изданиях, включенных в Перечень ведущих рецензируемых научных журналов и изданий, рекомендуемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А]. Холов Т.Т. Аҳамияти ҷалби сармояи хориҷӣ дар рушди саноати маъданҳои кӯҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Т.Т. Холов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2014. - №2/3 (125). - С. 218-224.

[2-А]. Холов Т.Т. Сармояи хориҷӣ ва нақши он дар инкишофи иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Т.Т. Холов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2014. - №2/5. - С. 80-86.

[3-А]. Холов Т.Т. Инвестиционная политика промышленности Республики Таджикистан и пути её активизации [Текст] / Т.Т. Холов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2014. – №2/8. - С. 268-273.

[4-А]. Холов Т.Т. Пути дальнейшего развития предприятий горнорудной промышленности Таджикистана [Текст] / Т.Т. Холов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2021. – №5. - С. 181 -189.

[5-А]. Холов Т.Т. Вопросы финансирования геологоразведочных работ в Таджикистане [Текст] / Т.Т. Холов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2021. – №7. - С. 20-26.

[6-А]. Холов Т.Т. Оқилона истифодабарии захираҳои табиӣ –гарави татбиқӣ ҳадафи чоруми стратегӣ [Матн] / Б.М. Шарипов, Т.Т. Холов, Т. Кобилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2022. – №6. - С. 77-86 .

[7-А]. Холов Т.Т. Перспективы развития горнорудной промышленности Таджикистана [Текст] // Т.Т. Холов, Ш.Б. Шарипов // Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет). - 2021. - № 3-4 (75). - С. 36-44.

Б) публикации в других изданиях:

[8-А]. Холов Т.Т. Экономические интересы и ценности Республики Таджикистан в условиях рынка [Текст] / З.Х. Нуруллоев, В.А. Разыков, Т.Т. Холов // Институт развития образования Таджикистана. Наука и инновация (научный, учебный и методический журнал). - Душанбе, 2013. - С 69-73.

[9-А]. Холов Т.Т. Формирование СЭЗ как фактор стимулирования инвестиционной активности [Текст] / Т.Т. Холов // Сб. материалов республиканской научно-практической конференции “Свободный экономические зоны и их роль в развитии национальной экономики” (19-20 декабря 2013г) Институт предпринимательства и сервиса. - Душанбе, 2014. - С. 145-151.

[10-А]. Холов Т.Т. Оценка эффективности инвестиционных проектов [Текст] / В.А. Разыков, З.Х. Нуруллоев, Т.Т. Холов // Мат. Респ. научно практик. конференции “Инвестиционно-строительный комплекс Таджикистана за период независимости: от проблем к их решению”Д:ТТУ им.Акад.М.С.Осими, 2014. – С. 201.

[11-А]. Холов Т.Т. Вопросы финансирования геологоразведочных работ в Таджикистане [Текст] / Т.Т. Холов, Б.М. Шарипов // Маҷмуи мақолаҳои конференсияи илмию амалии байналмиллали баҳшида ба 30 солагии (Исфара 2021), Худжанд Парки технологи ДДҲБСТ, 2021. – С. 19-27.

АННОТАЦИЯ

**оид ба рисолай Холов Тахирҷон Толибҷонович дар мавзӯи
«Тақвияти фазои мусоиди сармоягузорӣ ҷиҳати рушди саноати маъданҳои
кӯҳии Тоҷикистон» барои дарёфти унвони илмии номзади илмҳои
иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.04.01 – «Иқтисоди саноат ва энергетика»
пешниҳод шудааст**

Калидвожаҳо: саноат, саноати кӯҳӣ, фазои сармоягузорӣ, корхонаи саноатӣ, сармоягузорӣ, сармоя, рақобатпазирӣ, лоиҳаи сармоягузорӣ, вазъи экологӣ, идоракунии корпоративӣ, истихроҳи маъдан, коркарди пешрафта.

Мақсади тадқиқот: Дар диссертатсия асосноккунии назариявӣ ва таҳияи тавсияҳо оид ба таҳқими муҳити сармоягузорӣ дар соҳаи истихроҳи маъданҳои кӯҳии Тоҷикистон, аз ҷумла муносибатҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, ки ташаккул ва таҳқими муҳити сармоягузорӣ дар саноати кӯҳии Тоҷикистонро инъикос мекунанд, пешниҳод шудааст.

Усулҳои тадқиқот: Дар рисола ҳам усулҳои умумии тадқиқот, аз ҷумла диалектикаӣ, абстрактӣ-мантиқӣ, индуктивӣ ва усулҳои маҳсус, аз қабили таҳлили муқоисавӣ, гурӯҳбандии оморӣ, усулҳои математикаӣ ва ғайра истифода мешаванд.

Кори илмӣ аҳамияти мавзӯи тадқиқот, аҳамият ва дараҷаи таҳияи он, ҳадаф ва вазифаҳо, объект ва предмети тадқиқот, фарзияи тадқиқотӣ, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, заминай иттилоотӣ, эътиимоднокӣ ва асоснокии натиҷаҳои тадқиқотро муайян мекунад. Навоварии илмӣ, аҳамияти амалӣ, тасдиқи натиҷаҳои кор дар шакли нашрияҳо, соҳтори рисола қайд карда мешавад, ки муқаррароти назариявӣ ва методологии муаллиф, хулосаҳо ва тавсияҳои дар кори имӣ пешниҳодшуда ба таҳияи заминай илмӣ-методӣ барои ташаккули фазои мусоиди сармоягузорӣ дар шароити таъмини рушди саноати кӯҳкории Тоҷикистон мусоидат мекунанд. Дар шароити муосир, ки барои рушди устувори иқтисоди миллии Тоҷикистон ва ноил шудан ба ҳадафҳои стратегии рушд аҳамияти муҳими амалӣ дорад.

Хулосаҳои илмии бадастомада ва тавсияҳои таҳияшуда имкон медиҳанд, ки ҳангоми татбиқи амалия ба ташаккули фазои мусоиди сармоягузорӣ дар соҳаи саноати кӯҳии Тоҷикистон ва баланд бардоштани рақобатпазирии он, аз ҷумла нигоҳ доштани рушди босуръати саноат ва иқтисодиёти миллӣ, ҳамчун як ҷузъ. Таҳлил нишон дод, ки ҷалби сармоягузории мустақим тавассути таҳқими фазои сармоягузорӣ, аз ҷумла пешниҳоди имтиёзҳои андозу гумруқӣ пеш аз ҳама ба рушди сармоягузорӣ дар соҳаҳои коркарди маъдан нигаронида шудааст. Муайян намудем, ки он бояд инкишофи механизми молиявии рушди инноватсиони ва индустринонии босуръати саноати маъданро дар бар гирад, ки бояд дар асоси чунин самтҳо, ба монанди ташкил ва рушди корҳои иқтишофи геологи, барқарор намудани корхонаҳои бекорҳобида, рушд ва густариши фаъолияти истеҳсолии корхонаҳои мавҷуда, инчунин бо мақсади ба даст овардани маҳсулоти ниҳоӣ бо технологияи пешқадами коркарди маъданҳо таъсис додани корхонаҳои нав, ташкили кори самараноки корхонаҳои саноатии саноати маъдан, бо назардошти ҷорӣ намудани принсипҳои идоракунии корпоративӣ, тозагии экологӣ ва масъулияти иҷтимоӣ. Ҳалли ин масъалаҳо аҳамиятнокӣ ва аҳамияти мавзӯи таҳқиқоти рисоларо таъкид менамояд.

АННОТАЦИЯ
на диссертацию Холова Тахирджона Толибожоновича на тему
«Формирование благоприятной инвестиционной среды для развития горнорудной
промышленности Таджикистана» представленной на соискание ученой степени
кандидата экономических наук по специальности 08.00.04.01 – «Экономика
промышленности и энергетики»

Ключевые слова: промышленность, горнодобывающая промышленность, инвестиционный климат, промышленное предприятие, инвестиции, капитал, конкурентоспособность, инвестиционный проект, экологическая ситуация, корпоративное управление, добыча полезных ископаемых, углубленная переработка.

Цель исследования. Диссертация представляет собой теоретическое обоснование и разработку рекомендаций по укреплению инвестиционной среды в горнодобывающей отрасли Таджикистана, включая экономические и социальные отношения, отражающие формирование и укрепление инвестиционной среды в горнодобывающей промышленности Таджикистана.

Методы исследования. В диссертации использованы как общие методы исследований, включая диалектический, абстрактно-логический, индуктивный, так и специальные методы как сравнительный анализ, статистическая группировка, математические методы и т.д.

В научной работе определена актуальность темы исследования, важность и степень ее разработанности, цели и задачи, объект и предмет исследования, гипотеза исследования, теоретические и методологические основы, информационная база, достоверность и обоснованность результатов исследования, научная новизна, практическая значимость, подтверждение результатов работы виде публикаций, структура диссертации.

Отмечается, что авторские теоретические и методические положения, выводы и рекомендации, представленные в диссертационной работе способствуют развитию научно-методической базы по формированию благоприятного инвестиционного климата в контексте обеспечения развития горнодобывающей промышленности Таджикистана в современных условиях, имеющее важное практическое значение для устойчивого развития национальной экономики Таджикистана и достижения стратегических целей развития.

Полученные научные выводы и разработанные рекомендации позволят при их практической реализации содействовать формированию благоприятного инвестиционного климата в горнодобывающей отрасли Таджикистана и повышению ее конкурентоспособности, включая поддержание ускоренного развития промышленности и национальной экономики в целом. Анализ показал, что привлечение прямых инвестиций за счет укрепления инвестиционного климата, включая предоставление налоговых и таможенных льгот были преимущественно направлены на развитие инвестиций в минерально-перерабатывающие отрасли. Определено, что оно должно охватывать и разработку финансовых механизмов инновационного развития и ускоренной индустриализации горнодобывающей промышленности должны базироваться на таких направлениях как организация и развитие геологоразведочных работ, реабилитация неработоспособных предприятий, развитие и расширение производственной деятельности действующих предприятий, а также создание новых предприятий с передовой технологией переработки полезных ископаемых с целью получения конечной продукции, организации эффективной деятельности промышленных предприятий горнорудной промышленности с учетом внедрения принципов корпоративного управления, экологичности и социальной ответственности. Решение данных вопросов подчеркивает актуальность и важность темы диссертационного исследования.

ANNOTATION

to the dissertation of Kholov Tokhirjon Tolibjonovich on a topic “Formation of a favorable investment climate in the development of mining industry of Tajikistan” submitted for the academic degree of candidate of Economic Sciences in specialty 08.00.04.01 – “Industrial and Energy Economics”.

Key words: industry, mining industry, investment climate, industrial enterprise, investment, capital, competitiveness, investment project, environmental situation, corporate governance, mining, advanced processing.

Purpose of the study. The dissertation presents a theoretical justification and development of recommendations for strengthening the investment environment in the mining industry of Tajikistan, including economic and social relations reflecting the formation and strengthening of the investment environment in the mining industry of Tajikistan.

Research methods. The dissertation uses both general research methods, including dialectical, abstract-logical, inductive, and special methods such as comparative analysis, statistical grouping, mathematical methods, etc.

The scientific work determines the relevance of the research topic, the importance and degree of its development, goals and objectives, the object and subject of the research, the research hypothesis, theoretical and methodological foundations, information base, reliability and validity of the research results, scientific novelty, practical significance, confirmation of the results of the work in the form publications, dissertation structure.

It is noted that the author's theoretical and methodological provisions, conclusions and recommendations presented in the dissertation work contribute to the development of a scientific and methodological base for the formation of a favorable investment climate in the context of ensuring the development of the mining industry of Tajikistan in modern conditions, which has important practical significance for the sustainable development of the national economy of Tajikistan and achieving strategic development goals.

The scientific conclusions obtained and the recommendations developed will make it possible, when implemented in practice, to promote the formation of a favorable investment climate in the mining industry of Tajikistan and increase its competitiveness, including maintaining the accelerated development of industry and the national economy as a whole. The analysis showed that attracting direct investment by strengthening the investment climate, including the provision of tax and customs benefits, were primarily aimed at developing investments in the mineral processing industries. It was determined that it should also cover the development of financial mechanisms for innovative development and accelerated industrialization of the mining industry should be based in such areas as the organization and development of geological exploration, rehabilitation of inoperative enterprises, development and expansion of production activities of existing enterprises, as well as the creation of new enterprises with advanced technology for processing minerals in order to obtain final products, organize the effective activities of industrial enterprises in the mining industry, taking into account the implementation of the principles corporate governance, environmental friendliness and social responsibility. The solution to these issues emphasizes the relevance and importance of the topic of the dissertation research.